

Tuija Männistö

TILITOIMISTON JA KIRJANPITÄJÄN OIKEUDELLINEN VASTUU

Liiketalouden koulutusohjelma
yritysjuridiikan suuntautumisvaihtoehto

2011

TILITOIMISTON JA KIRJANPITÄJÄN OIKEUDELLINEN VASTUU

Männistö, Tuija
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Huhtikuu 2011
Ohjaaja: Lehtonen, Suvi ja Kuohukoski, Minna
Sivumäärä: 49

Asiasanat: asiantuntijat, kirjanpitorikos, kirjanpitäjä, tilitoimisto

Opinnäytetyön aiheena on tilitoimiston ja kirjanpitäjän oikeudellinen vastuu. Työlläni haluan tuoda esille riskejä ja vastuita joita kirjanpitäjän ja tilitoimiston työhön liittyy. Tutkimukseni on teorialähtöinen ja tarkastelen ongelmaa tilitoimiston ja kirjanpitäjän näkökulmasta. Työni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus.

Hyvä tilitoimistotapa ja hyvä kirjanpitolaitos antavat ohjeistusta kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatimiseen. Hyvän kirjanpitolaitoksen lähtökohtana on, että kirjanpito on kirjanpitolain ja erityislakien mukainen.

Taloudellisessa rikollisuudessa kirjanpitorikoksilla ja niitä koskevilla rangaistus-säännöksillä on hyvin keskeinen asema. Viimeisin talousrikossäännösten uudistus tuli voimaan 1.4.2003. Uudistuksessa säädettiin kirjanpitorikokseen kokonaan uusi tekemuoto, törkeä kirjanpitorikos. Kirjanpitorikossäännöksen ensisijaisena tavoitteena on kirjanpidon oikeellisuuden turvaaminen.

Tilitoimiston tulee laatia kirjallinen toimeksiantosopimus jossa määritellään asiakkaan ja tilitoimiston vastuut. Tilitoimiston vastuuvakuutuksen on vastattava tilitoimiston tosiasiallista liiketoimintaa.

Kirjanpitäjän on tunnettava kirjanpitoa ja verotusta koskevat säännökset niin, että hän pystyy laatimaan asiakkaan kirjanpidon ja veroilmoitukset oikein. Asiantuntijavastuu voi konkretisoitua myös kirjanpitäjän kohdalla. Kaikkien kirjanpitäjien on noudatettava suurta huolellisuutta työssään. Kirjanpitäjän on dokumentoitava toimintansa, miksi niin on tehty ja mikä on ollut toiminnan tarkoitus ja tavoite.

JURIDICAL LIABILITY OF ACCOUNTING COMPANY AND ACCOUNTANT

Männistö, Tuija

Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Business Administration

April 2011

Supervisor: Lehtonen, Suvi ja Kuohukoski, Minna

Number of pages: 49

Keywords: experts, accounting violation, accountant, accounting company

The purpose of this thesis was to explore the juridical liability of accounting companies and individual accountants. With this thesis, I want to bring out some of the risks and responsibilities that are connected to the work of accountants and accounting companies. My study is theory-driven and I examine the problem from an accounting company's and an accountant's point of view. The chosen method is a qualitative study.

Generally Accepted Accounting Company's Principles and Generally Accepted Accounting Principles give the instructions for the drawing up of accounting and financial statements. The starting point for a generally Accepted Accounting Principles is that the accounting is in accordance with the Bookkeeping Act and special laws.

Among economic crimes accounting violations and punishment regulations concerning them hold a very central position. The latest reform on economic offence regulation became valid 1 April 2003. The reform created a totally new act form, namely the serious accounting offence. The primary objective of the regulations on accounting violations is to secure the validity of accounting.

An accounting company must draw up a written commission agreement in which the responsibilities of the customer and the accounting firm are specified. The liabilities of the accounting company must correspond to the actual business of the accounting company.

An accountant must know the regulations concerning accounting and taxation in order to do the customers accounting and tax returns correctly. Professional responsibility can become reality also for an accountant. All accountants have to commit to being very careful in their work. They must create a document how they have operated of the reasoning behind their work and what has been the purpose and objective in their work.

1 JOHDANTO

Suomalaisten tilinpäätösten laatu on yli kymmenessä vuodessa kehittynyt merkittävästi sekä sisällöllisesti että muodollisesti. Yritysten pääkirjanpidot ja tilinpäätökset tekee käytännössä joko yrityksen palveluksessa oleva kirjanpitäjä tai tilitoimiston taloushallinnon ammattilainen. He hoitavat tehtäviään usein hyvinkin itsenäisesti. Yritysten taloudellisen informaation lainmukaisuutta selvitetessä saatetaan myös kirjanpitäjää epäillä kuuluvaksi ”vastuullisten” joukkoon. (Karttunen 2006)

Taloushallintoalan palvelut jaetaan virallisen toimialaluokituksen mukaan kolmeen alatoimialaan, ne ovat kirjanpito- ja tilinpäätöspalvelu, tilintarkastuspalvelu sekä muu laskentatoimen palvelu. Tilitoimistojen palveluihin kuuluvat kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadinta asiakkaan laskuun. Kirjanpitovelvollisuutta sekä kirjanpidon pitämistä ja tilinpäätöksen laatimista koskevia säännöksi sisältyy kirjanpitolain lisäksi muihin lakeihin (Lith 2010,19). Kirjanpitolaki on yleislaki, jonka säännökset syrjäytyvät, jos erityislaeissa on poikkeavia säännöksiä. Poikkeavia säännöksiä löytyy mm. verolaeista ja rikoslaista. Kirjanpito on keskeinen väline yrityksen toiminnan kontrolloimisessa. Tilitoimisto voi joutua kirjanpitovirheestä vastuuseen siviilijuttuna ja myös rikosjuttuna. Kirjanpitäjää tai neuvon antanutta voidaan syyttää yrittäjäasiakkaan ohella kirjanpitorikoksesta tai muusta yrityksessä tehdystä talousrikoksesta. (Teperi 2007)

Tilitoimistossa työskentelevät kirjanpitäjät ja taloushallinnonasiantuntijat ovat oman alansa ammattilaisia. Asiantuntijavastuulla tarkoitetaan erilaisissa ammattitehtävissä työskentelevien henkilöiden työtehtäviin tai hoidettaviin toimeksiantoihin liittyviä vastuu- ja riskikysymyksiä. Tällaisista vastuutehtävistä voidaan mainita esimerkiksi juristit, tilintarkastajat, tekniset asiantuntijat, lääkärit ja myös kirjanpitäjät ja taloushallinnon hoitajat. Asiantuntijavastuu voi konkretisoitua myös kirjanpitäjän kohdalla. Kirjanpitäjä voi joutua korvaus- tai muuhun vastuuseen, jos hän aktiivisesti omilla toimenpiteillään myötävaikuttaa kirjanpidon sisältöön, osallistumalla sen suunnitteluun ja vaikuttamalla siten tehtyihin ratkaisuihin ja päätöksiin, muutoin kuin vain konsultointina tai neuvonantona. Jos kirjanpidossa on virheitä tai puutteita, perinteisesti vastuu on ollut yrityksellä ja sen johdolla. (Vento 2009, 9) Vahingonkorvausky-

symyksiä arvioitaessa on otettava riittävästi huomioon kunkin toimeksiantotyypin erityispiirteet. Asiantuntijan pienikin virhe voi aiheuttaa toimeksiantajalle suuren vahingon. (Norros 2008)

Talousrikollisuus on yhteiskunnan yleisin rikostyyppi. Talousrikollisuus on niin sanottua piilorikollisuutta eli se on näkymättömämpää kuin perinteinen rikollisuus. Talousrikollisuudella tarkoitetaan tyypillisesti liike- ja yritystoimintaan liittyviä oikeudettomaan hyötymiseen tähtääviä rikoksia kuten vero- ja kirjanpitorikokset sekä velallisen rikokset. Taloudelliseen toimintaan liittyvä rikos tehdään tavallisesti oikeushenkilön toiminnan yhteydessä. (Hällström, 83)

Tutkimukseni aihe käsittelee tilitoimiston ja kirjanpitäjän oikeudellista vastuuta. Opinnäytetyöni aiheeksi halusin valita aiheen, jossa voin yhdistää työkokemukseni kirjanpitäjänä ja tradenomin opintoihin liittyvät yritys juridiikan opintoni. Kirjanpitäjän työssä törmään usein siihen, että yrittäjä kysyy neuvoja monenlaisiin yritystoimintaansa liittyviin asioihin. Joskus voidaan jopa vaatia tietyn tyyppisten kulujen kirjaamista kirjanpitoon. Yleensä kysymys on yksityismenoihin kuuluvista kuluista jotka halutaan yrityksen kirjanpitoon kuluksi. Tällaisten kysymysten edessä on kirjanpitäjän syytä olla tiukkana ja kieltäytyä lainvastaisista kirjauksista. Kirjanpitäjällä on hyvin merkittävä rooli oikean ja riittävän kuvan saamisessa yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Tilinpäätöstaitoiselta kirjanpitäjältä vaaditaan vahvaa ammatillista osaamista. Kirjanpitäjän on tunnettava kirjanpitoa ja verotusta koskevat säännökset, niin että hän pystyy laatimaan asiakkaan kirjanpidon ja veroilmoitukset oikein. Jatkuvat muutokset verolaeissa ja yhtiöoikeudellisissa asioissa pakottavat kirjanpitäjät pitämään tietonsa ajan tasalla.

Opinnäytetyölläni haluan tuoda esille riskejä ja vastuuta joita kirjanpitäjän työhön liittyy. Lisäksi selvitän miten näitä riskejä ja vastuuta voi työssään kirjanpitäjänä pienentää. Haluan opinnäytetyölläni korostaa hyvän tilitoimistotavan ja hyvän kirjanpitotavan merkitystä. Käsittelem tutkielmassani myös työntekijän ja työnantajan vastuuta sekä isännän vastuuta. Tilitoimiston toimeksiantosopimuksella on hyvin merkittävä rooli tilitoimiston vastuun pienentämisessä.

Tutkimukseni on teorialähtöinen ja tarkastelen ongelmaa tilitoimiston ja kirjanpitäjän näkökulmasta. Työssäni käytän laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Oikeuslähteiksi kutsutaan lähteitä, jotka pitävät sisällään informaatiota oikeuden sisällöstä. Lait ja muut säädökset ovat tärkein oikeuslähde erityisesti oikeusdogmatiikan näkökulmasta. Säädöstekstien lisäksi tulkinnassa tarvitaan muita oikeudellisia aineistoja kuten säädösten valmisteluaineistoa, oikeustapauksia ja oikeuskirjallisuutta. Oikeusnormeja tutkittaessa lähtökohtana on sisällön erittely eli tekstianalyysi, eli vieraat käsitteet määritellään auki. (Husa - Mutanen – Pohjalainen 2008, 25, 32–33)

Opinnäytetyöni koostuu kuudesta luvusta. Aluksi on johdanto, toisessa luvussa määrittelen muutamia aihealueita tarkemmin kuten, tilitoimiston eettinen ohjeistus eli hyvä tilitoimistotapa, asiantuntijavastuu ja tilitoimiston toimeksiantosopimus. Kolmannessa luvussa kerron mitä on kirjanpitorikos, hyvä kirjanpitotapa, kirjanpitorikoksen tekijäpiiri, kirjanpitorikoksen tunnusmerkit ja kirjanpitäjän rooli rikosoikeudellisessa valossa. Neljännessä luvussa otan esille muutaman kirjanpitolautakunnan lausunnon joissa on pohdittu kirjanpitäjän eettistä ja ammatillista vastuuta. Viidennen lukuun olen koonnut oikeustapauksia joissa tilitoimisto ja kirjanpitäjä ovat olleet osallisena. Teen oikeustapaanalyysiä korkeimman oikeuden ratkaisuiden pohjalta siitä, miten kirjanpitäjä tai tilitoimisto on joutunut rikosoikeudelliseen tai vahingonkorvausoikeudelliseen vastuuseen. Kuudennessa luvussa esittelen työni johtopäätökset teorian ja oikeustapausten pohjalta. Teoriatietoa etsin rikoslaista, vahingonkorvauslaista, työsopimuslaista sekä niihin liittyvistä hallituksen esityksistä. Tulkintaa lakiteksteille etsin aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta ja asiantuntijakirjoituksista.

2 TILITOIMISTON ROOLI JA EETTINEN OHJEISTUS

2.1 Tilitoimiston tehtävät

Tilitoimistojen yleisimpiä työtehtäviä ovat yritys- ja yhteisöasiakkaiden toimeksiantosopimussuhteisiin pohjautuvat taloushallinnon palveluiden hoitaminen, neuvonta ja konsultointi. Tärkeimpiä palvelualueita ovat ulkoinen laskentatoimi, sisältäen juoksevan kirjanpidon ja muiden lakisääteisten tehtävien hoitamisen ja tilinpäätöksen laa-

timisen, välittömän ja välillisen verotuksen hoitamisen, yhtiö- ja muiden hallinnollisten asioiden hoitamisen sekä johdon laskentatoimen palvelut ja edellä mainittuihin liittyvä konsultointi. (Ahvenniemi 2008)

Taloushallintopalveluiden osaava ja asiantunteva hoitaminen vaatii erityisesti pk-yrityksissä monipuolista asiantuntijuutta. Kirjanpitäjiltä edellytetään taloushallinnon koulutusta, laajaa kokemusta sekä jatkuvaa itsensä kehittämistä ja tietojen pitämistä ajan tasalla. (Ahvenniemi 2008) Tilitoimistojen keskeisinä välineinä riskienhallinnassa on hyvä työn laatu, toimeksiantosopimus sekä vastuuvakuutukset. Näillä riskienhallintavälineillä voidaan rajoittaa tehokkaasti taloudellista riskiä, joka liittyy tilitoimistojen toimintaan mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden muodossa. (Hoppu 2003)

Taloushallinto on aina ollut ja tulee varmasti tulevaisuudessakin olemaan erityistä osaamista vaativaa asiantuntijatyötä. Kirjanpitäjät ja taloushallinnon ammattilaiset saattavat joutua epäilyn tai jopa syytteen kohteeksi oman toimialansa toimenpiteistä, joko tekijänä tai sitten muuna rikososallisena. Se, miten pitkälle vastuu voi ulottua, riippuu omien toimenpiteiden ja valtuuksien laajuudesta. (Vento 2005)

Asianajaja Harri Vento on Tilisanomien artikkelissaan jakanut kirjanpitäjät kolmeen eri luokkaan:

1. Ns. ”rutiinikirjanpitäjä”

- tehtäviin kuuluu perinteinen kirjanpidon tekeminen lain mukaisesti toimitettujen tositteiden perusteella.
- vuosittaisen tilinpäätöksen laatiminen saadun ja annetun informaation perusteella.
- passiivinen informaation vastaanottaja, tehtävänä huolehtia siitä, että laatii kirjanpidon hänelle toimitetun materiaalin perusteella.

2. Aktiivisesti asiakasyrityksessä taloushallinnon hoitoon osallistuva kirjanpitäjä

- vastaanottaa asiakkaan laskut, huolehtii niiden maksatuksesta ja rutiinitaloushallinnon valvonnasta ja rutiinikirjanpidon tehtävistä.
3. Asiakasyrityksensä asioista päättämiseen osallistuva taloushallinnonhoitaja, omalla erikoissektorillaan.
- huolehtii edellä mainituista kirjanpitäjän tehtävistä
 - kyseenalaista, voidaanko enää puhua pelkästään ”kirjanpitäjistä”. (Vento 2005)

2.1.1 Hyvä tilitoimistotapa

Haluan opinnäytetyölläni korostaa tilitoimistoalalle annettua hyvää tilitoimistotapaa. Ohessa kerron muutamia tärkeimpiä edellytyksiä. Hyvä tilitoimistotapa on Taloushallintoliitto ry:n jäseniä sitova ohje. Se on samalla eettinen ohjeistus tilitoimistoalalle. Ammatillisen arvostuksen ylläpito asettaa yhä enemmän vaatimuksia tilitoimistoalalla työskenteleville. Tilitoimistolla on merkittävä asema asiakasyrityksen taloushallinnon tietojen tuottamisessa yritykselle sekä yrityksen sidosryhmille ja yhteiskunnalle. Taloushallintoliitolla on keskeinen asema hyvän tilitoimistotavan kehittämisessä Suomessa. (Taloushallintoliiton www-sivut, Hyvä tilitoimistotapa)

Taloushallintoliiton laatima hyvä tilitoimistotapa edellyttää että:

- *Tilitoimisto on taloushallinnon asiantuntijapalveluja tarjoava yritys. Tilitoimisto noudattaa toiminnassaan voimassaolevaa lainsäädäntöä ja hyvää tilitoimistotapaa. Tilitoimiston toiminnan tulee täyttää liiton sääntöjen mukaiset jäsenedellytykset.*
- *Tilitoimiston toiminnan tulee olla suunnitelmallista, pitkäjänteistä, huolellista ja ammattitaitoista.*
- *Tilitoimiston tulee olla taloudellisesti ja muutoinkin toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton voidakseen tuottaa palvelut asiakkaan edun huomioiden.*

- *Tilitoimiston tulee huolehtia siitä, että sillä on riittävä asiantuntemus ja resurssit toimeksiantojen hoitamiseen. Tarpeen mukaan tulee käyttää eri alojen asiantuntijoita.*
- *Varallisuusvastuuvakuutuksen tulee vastata toiminnan laatua ja laajuutta.*
- *Tilitoimiston tulee toimia hyvät kollegiaaliset suhteet ja alan arvostus huomioiden ja niitä edistäen.*
- *Tilitoimiston asiakassuhdetoiminnan ja tiedottamisen on oltava luottamusta herättävä ja siitä on käytävä ilmi jäsenyys Taloushallintoliitossa.*
- *Tilitoimiston on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan tiedottamaan asiakkaille olennaisista taloushallinnon lainsäädäntömuutoksista.*
- *Tilitoimiston on säännöllisesti varmistettava palvelunsa laatua sopivaksi katsomallaan menetelmällä.*

Hyvä tilitoimistotapa määrittelee myös toimitilojen ja työvälineiden soveltumisesta sekä henkilöstön ammattitaitovaatimuksista. Ohjeen mukaan tilitoimiston toimitilojen on oltava tilitoimistotoimintaan sopivat. Käytettävien työvälineiden tulee olla toimivia ja ajanmukaisia. Käytössä olevien ohjelmien päivitykset on oltava ajan tasalla. Asiakastietojen varmistuksesta tulee huolehtia säännöllisesti ja asianmukaista tapaa käyttäen. Yksittäisten asiakkaiden perus- ja muita tietoja on säilytettävä tilitoimistossa järjestelmällisellä tavalla. Ammattitiedon lähteiden pitää olla ajan tasalla ja kaikkien työntekijöiden käytettävissä. Tilitoimiston henkilökunnalla tulee olla tehtävänsä soveltuva koulutus ja kokemus. Ammattitaitoa on pidettävä yllä jatkuvalla kouluttamisella. Auktorisoidun tilitoimiston toiminnasta vastaa KLT- kirjanpitäjä. Tilitoimiston henkilöstöllä on salassapitovelvollisuus. Työntekijän tietoon tulleet tilitoimistoa tai sen asiakkaita koskevat liikesalaisuudet ja luottamukselliset tiedot on pidettävä salassa. (Taloushallintoliiton www-sivut, Hyvä tilitoimistotapa)

Hyvä tilitoimistotapa antaa myös ohjeita asiakassuhteen aloittamiseen ja toimeksianton hoitamiseen. Asiakkaan toimeksianto tilitoimistolle perustuu sopimuksen. Ellei suulliselle sopimukselle ole erityistä perustetta, sopimus on aina tehtävä kirjallisesti. Toimeksiantosopimusta laadittaessa asiakkaan tunnistus on tehtävä luotettavasti. Toimeksianto on hoidettava huolellisuutta noudattaen ja asiantuntemuksella. Tilinpäätösasiakirjojen on oltava selkeitä ja huoliteltuja. Jos tilitoimisto laatii tilinpäätöksen kirjanpidosta, jota se ei ole itse tehnyt, on tilitoimiston rajattava toimeksianto.

Rajaamalla tilitoimiston vastuu ulottuu vain tilitoimiston tekemään tilinpäätökseen. Asiakastoimeksiannot on hoidettava sopimuksessa sovittujen aikataulujen mukaisesti. Jos aikataulupoikkeamat johtuvat asiakkaasta, on poikkeamat dokumentoitava. Tilitoimiston on myös dokumentoitava työnsä olennaisilta osiltaan sopivalla tavalla. Dokumenttiin on kirjattava muun muassa aineiston vastaanottaminen ja luovuttaminen sekä jos asiakkaalle on annettu huomautuksia ja muistutuksia. (Taloushallintoliiton www-sivut, Hyvä tilitoimistotapa)

2.2 Sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu

Vahingonkorvausoikeudessa on pääsääntö, että jokainen on velvollinen itse korvaamaan vahingon, jonka tahallaan tai tuottamuksellisesti aiheuttaa toiselle. Vain poikkeustapauksissa joku muu voi joutua vahingonkorvausvastuuseen tuottamukseen syyllistyneen puolesta. Yhteisöjen osalta on tuottamukseksi katsottu päättävänä eliminä toimivien henkilöiden tuottamus. Oikeushenkilö siis vastaa vahingosta, joka aiheutuu sen organisaatioon kuuluvan teosta. Työnantajan vastuuta työntekijän aiheuttamasta vahingosta nimitetään isännänvastuuksi. (Routamo – Stålberg – Karhu 2006, 199–200)

Vahingonkorvauksella tarkoitetaan vahingonaiheuttajan velkaa vahingonkärsijälle. Jos vahinko on aiheutunut sopimussuhteessa, vastuuperustetta arvioidaan sopimusperusteista vastuuta koskevien normien mukaan. Sopimusvastuu voi tulla kyseeseen vain, jos osapuolten välinen suhde täyttää sopimussuhteelle asetetut kriteerit. Osapuolten välisen sopimuksen lisäksi sopimusperusteisen vahingonkorvausvastuun edellytyksenä on, että toinen osapuoli on rikkonut sopimukseen kuuluvia velvoitteita ja aiheuttanut vastapuolelle tällöin vahinkoa. Sopimusvastuun välttämätön edellytys on sopimusrikkomus. Sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu on pääsääntöisesti tuottamusperusteista eli vahinko on aiheutettu tahallisesti tai huolimattomuudella. (Mononen 2004, 1379–1397)

2.3 Asiantuntijapalvelut ja toimeksiantosopimus

Asiantuntijapalveluilla tarkoitetaan aineettomia palvelusuorituksia, joiden sisältönä on tietojen antaminen, neuvonnan tarjoaminen ja liiketoimien toteuttaminen. Asiantuntijapalveluille on ominaista se, että asiakas pyrkii yleensä taloudelliseen tulokseen. Sen saavuttamiseksi asiantuntija tarjoaa erityisosaamiseensa perustuvaa neuvontaa tai muuta palvelua. Asiantuntijapalveluista pitäisi aina laatia toimeksiantosopimus. (Halila- Hemmo 2008, 135–136)

Toimeksiannot voivat olla henkilökohtaisia tai yritysten suorittamia. Yksityishenkilöiden saamista toimeksiannoissa on henkilökohtaisempi luonne ja erityinen luottamussuhde. Yritysten saamista toimeksiannoissa korostuvat huolellisuus- ja ammattitaitovaatimukset. Toimeksiantosopimus voidaan tehdä vapaamuotoisesti ja sopimuksen tekemiseen sovelletaan oikeustoimilain (laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista) säännöksiä, ellei erityissääöksissä mainita toisin. Sopimus voi olla toistaiseksi voimassa tai määräaikainen. Toimeksiantosopimuksen voimassaolo lakkaa, kun sopimusaika on kulunut umpeen tai kun suoritus on tullut tehdyksi. Toimeksiantosopimuksen perustana on luottamussuhde. Sopimussuhteen sanotaan ilmentävän erityistä lojaliteettia. Lojaalivelvollisuuden piiriin luetaan muun muassa salassapitovelvollisuus. Toimeksisaaja on myös velvollinen tarvittaessa varoittamaan asiakasta tämän suunnittelemaan hankkeeseen liittyvistä riskeistä. Asiakasta tulee opastaa riskien välttämässä. Toimeksiantajalla on myös tiettyjä velvollisuuksia. Toimeksiantajan tärkein velvollisuus on palkkion maksaminen. Hänellä on myös yleinen lojaalisuusvelvollisuus eli myötävaikutusvelvollisuus. Toimeksiantaja on tiedonantovelvollinen asiamiestä kohtaan. (Halila- Hemmo 2008, 137–142)

Toimeksisaajan huolellisuusvelvollisuuden rangaistus on vahingonkorvausvelvollisuus, joka on perusteeltaan tuottamusvastuuta. Välttääkseen korvausvelvollisuuden on toimeksisaajan näytettävä, että hän on toiminut riittävän huolellisesti. Vain ennakoitavissa oleva vahinko on korvattava. Toimeksisaajan suoritusta verrataan mahdollista korvausvelvollisuutta arvioitaessa siihen, mitä hänen asemassaan olevalta voidaan edellyttää. Toimeksisaajan on huolehdittava määräaikojen noudattamisesta sekä oltava selvillä julkisista rekistereistä saatavista tiedoista. (Halila- Hemmo 2008, 143)

2.3.1 Tilitoimistoalan yleisissä sopimusehdoissa määritellyt osapuolten vastuut

Olen tähän kappaleeseen poiminut joitain kohtia tilitoimistoalan yleisistä sopimusehdoista koskien osapuolten vastuita. Tilitoimiston ja asiakkaan yhteistyön käynnistyessä on molemminpuolinen luottamus yleensä suuri. Kirjallisen sopimuksen tekemistä saatetaan arastella, onhan asiat ennekin sujuneet ilman sopimuksia. Usein kaikki sujuukin ongelmitta, hyvällä onnella. Kirjallinen sopimus on tietysti paras vaihtoehto, mutta sopimus on voinut syntyä suullisesti tai myös hiljaisesti. Jos asiakas on tuonut aineistonsa tilitoimistoon ja työt on aloitettu, on sopimus juridisesti syntynyt. Ilman kirjallista sopimusta on vaikea näyttää toteen mitkä ovat tilitoimiston ja asiakkaan tehtävät ja vastuut. Asiakas saattaa olettaa, että tilitoimisto huolehtii myös sellaisista tehtävistä, jotka tilitoimiston mielestä kuuluvat asiakkaalle. Kuka vastaa, jos asiakkaan veroilmoituksen jättö viivästyy tai ilmoitus annetaan puutteellisena ja tästä aiheutuu asiakkaalle veronkorotus? Voiko tilitoimisto luottaa asiakkaan toimittamiin tietoihin ja aineistoon?

Tilitoimistojen palveluihin, tarjouksiin, tilausvahvistuksiin ja palveluiden toimitussopimuksiin sovelletaan tilitoimistoalan yleisiä sopimusehtoja, YSE KL2004. Kun tilitoimiston ja yrityksen välille laaditaan kirjallinen toimeksiantosopimus, otetaan yleiset sopimusehdot osaksi toimeksiantosopimusta. Sopimuksen palvelut kohdassa määritellään tilitoimiston tehtäväksi sovitut palvelut. Palveluksen suorittamiseksi tarvittavat tiedot ja aineisto on annettava tilitoimistolle niin hyvissä ajoin, että tehtävät voidaan tilitoimistossa hoitaa asianmukaisesti normaalina työaikana.

Yleisissä sopimusehdoissa mainitaan, että asiakas on kirjanpitovelvollisena vastuussa kirjanpidosta, rovelvollisena veroistaan ja henkilöstönsä työnantajana työnantajavelvoitteistaan. Asiakas on myös vastuussa asianmukaisten valvonta- ja viranomaisilmoitusten tekemisestä ja tarpeellisten lupien hankkimisesta. Nämä vastuut eivät siirry tilitoimistolle. Asiakkaan on huolehdittava, että liiketapahtumia kuvaava asianmukainen aineisto kootaan, säilytetään ja toimitetaan tilitoimistolle. Asiakkaalla on vastuu tilitoimistolle toimitettujen tietojen ja aineistojen oikeellisuudesta, täydellisyydestä ja kuulumisesta kirjanpitoon. Asiakkaan tehtävä on päättää, mitä laskelmia

ja raportteja tehdään. (Taloushallintoliiton www-sivut, Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot)

Tilitoimisto hoitaa toimeksiantoa palvelut - osiossa määriteltyjen tehtävien mukaisesti. Jos asiakkaan toimittamassa aineistossa on virheitä, on tilitoimisto velvollinen ilmoittamaan niistä asiakkaalle. Tilitoimiston ei kuitenkaan tarvitse tarkkailla tai korjata asiakkaan toimittamassa aineistossa olevia mahdollisia lasku- tai muita virheitä tai tarkastaa asiakkaan antamia tietoja, ellei toisin ole sovittu. Tilitoimiston vastuu rajoittuu sopimusrikkomukseen. Tilitoimisto ei ole korvausvelvollinen, jos vahinko on aiheutunut siitä, että asiakas on antanut tiedot myöhässä, antanut virheellistä tietoa, aineistoa tai puutteellisia ohjeita. Liiketoiminnallisista tai liikkeenjohdollisista ratkaisuksista päättää ja vastaa aina asiakas. (Taloushallintoliiton www-sivut, Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot)

Tilitoimistoalan yleisissä sopimusehdoissa mainitaan, että tilitoimiston vastuu rajoittuu välittömiin vahinkoihin eli tilitoimisto ei vastaa välillisistä vahingoista. Tilitoimisto ei vastaa esimerkiksi tulon, liikevaihdon ja markkinoiden menetyksestä, tuotannon tai palvelun keskeytymisestä, saamatta jääneestä voitosta tai muusta niihin verrattavasta vahingosta. Tilitoimisto on vastuussa vain huolimattomuudesta johtuvista välittömistä vahingoista. Toimistolla on oltava asianmukainen vastuuvakuutus. (Taloushallintoliiton www-sivut, Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot)

2.3.2 Tilitoimiston vastuuvakuutus

Vastuuvakuutuksen merkitys on jatkuvasti kasvanut yritystoiminnassa ja se on nykyään olennainen osa yritysten riskienhallinnassa. Vastuuvakuutus kattaa vakuutuksenottajan toiminnasta ulkopuolisille syntyvän vahingonkorvausvelvollisuuden. Vastuuvakuutuksen sisältö ja laajuus vaihtelee eri vakuutusyhtiöissä, myös hinnoissa voi olla eroja. Tilitoimiston vastuuvakuutusta tehtäessä on syytä kiinnittää huomiota toiminnan määrittelyyn eli mihin toimintaan vastuuvakuutus otetaan. Vakuutusta tehtäessä on varmistuttava siitä, että vakuutus koskee yhtiön tosiasiallista liiketoimintaa.

Jos vakuutetun toiminta määritellään liian suppeasti, on vaarana, että osa yhtiön liiketoiminnasta jää vakuutusturvan ulkopuolelle. (Hoppu 2003)

Riittävä vakuutusturva tilitoimistossa edellyttää yleensä kahden erilaisen vastuuvakuutuksen ottamista. Vastuuvakuutuksia ovat yleinen toiminnan vastuuvakuutus ja varallisuusvastuuvakuutus. Toiminnan vastuuvakuutus korvaa vakuutetun toiminnan henkilöille tai omaisuudelle aiheuttaman vahingon, josta vakuutuksenottaja on korvausvastuussa. Taloudelliset vahingot jäävät toiminnan vastuuvakuutuksen ulkopuolelle. Pelkästään sopimukseen perustuva korvausvelvollisuus jää myös korvauksen ulkopuolelle. Tilitoimistotoiminnassa aiheutuneet vahingot ovat pääsääntöisesti varallisuusvahinkoja ja sopimukseen perustuvia vahinkoja. Pelkällä toiminnan vastuuvakuutuksella ei tilitoimistoissa saada kovinkaan laajaa vakuutusturvaa tyypillisten vahinkojen varalle. Tilitoimistojen onkin syytä ottaa toiseksi vakuutukseksi varallisuusvastuuvakuutus. Kyseinen vakuutus korvaa toiselle aiheutetun sellaisen taloudellisen vahingon, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon ja vakuutuksen ottaja on siitä toimeksiantajalleen vastuussa voimassa olevan sopimuksen perusteella. (Hoppu 2003)

Tilitoimistoille tarkoitetuissa vastuuvakuutuksissa on vaatimus sopimusehtojen käytöstä. Tilitoimistojen on käytettävä toiminnassaan alalla yleisesti käytössä olevia toimeksiantosopimuksia koskevia ehtoja, YSE KL2004. (Hoppu 2003) Sopimusehdoissa on merkittäviä vahingonkorvausvelvollisuuden rajoituksia. Vastuuvakuutukset korvaavat vahingot vain siltä osin kuin ehtojen mukaisesti vahinko kuuluu tilitoimiston vastattavaksi. Toimeksiantosopimuksia solmittaessa on tärkeää huomioida, että yleiset sopimusehdot tulevat osaksi sopimusta. Jos tilitoimisto ei ole ottanut yleisiä sopimusehtoja toimeksiantosopimukseensa, vahingonkorvausvelvollisuus on paljon laajempi. Vahingonkorvausvelvollisuus asiakkaaseen nähden määräytyy ilman yleisten sopimusehtojen vastuurajoitusehtoja. Vastuuvakuutus korvaa vahingon vain siltä osin kuin vahinko olisi kuulunut korvausvelvollisuuden piiriin, jos yleisiä sopimusehtoja olisi käytetty. (Hoppu 2003)

Vastuuvakuutuksen sisältämiin vastuunrajoitusehtoihin on syytä kiinnittää huomiota. Vastuuvakuutuksissakin on vastuunrajoitusehtoja eli vakuutus ei korvaa kaikkia toiminnassa syntyvää vahingonkorvausvastuuta. Vakuutuskirjaan merkitty vakuutus-

määrä on vakuutusyhtiön korvausvelvollisuuden yläraja. Vakuutusmäärää mietittäessä on ennakolta arvioitava, minkä suuruisia vahinkoja ulkopuolisille saattaa syntyä. Harkinnassa on myös huomioitava se, että vakuutusmäärän kohoaminen nostaa myös vakuutusmaksua. (Hoppu 2003)

If vakuutusyhtiö ja Taloushallintoliitto tarjoavat yhteistyössä liiton jäsenille erityisturvaa. Vastuuvakuutus korvaa tilitoimiston toimialaan kuuluvasta toiminnasta ulkopuoliselle aiheutetun taloudellisen vahingon, jonka korvaamisesta tilitoimisto on oikeuden mukaan vastuussa. Kyseessä voi olla esimerkiksi laskuvirhe tai määräajan ylityksestä asiakkaalle aiheutuvat viivästyskorot tai veronkorotukset. Vakuutuksen piiriin kuuluu myös vero-oikeudellisen, yhtiöoikeudellisen sekä taloushallintoon liittyvän ohjelmistokonsultoinnin aiheuttamat vahingot. Vakuutuksesta korvataan ne vahinkotapahtumat, jotka paljastuvat vakuutuksen voimassaoloaikana. Vakuutus on syytä pitää voimassa niin kauan kuin toiminnasta saattaa aiheutua vahinkoa, vaikka yhtiön toiminta olisi jo päättynyt. (Taloushallintoliiton www-sivut, If vakuutusyhtiön www-sivut)

Vakuutus ei kuitenkaan kata kaikkia vakuutuksenottajan vahinkoja. Vakuutuksesta ei korvata vahinkoa, joka aiheutuu:

- vakuutuksenottajan tai hänen työntekijänsä tahallisuudesta tai törkeästä huolimattomuudesta
- vakuutuksenottajalle itselleen
- toimeksiannon virheellisestä tai puutteellisesta suorittamisesta ja työ on tehtävä uudelleen
- kun korvausvastuu perustuu yksinomaan sopimukseen, takuuseen tai lupaukseen.

Vakuutuksen korvauspiirin ulkopuolelle jäävät konsultointitehtävät, joita ei ole mainittu vakuutusehdoissa. (Taloushallintoliiton www-sivut, If vakuutusyhtiön www-sivut)

2.3.3 Työnantajan ja työntekijän korvausvastuu

Työntekijän yleisiin velvollisuuksiin kuuluu työtehtävien huolellinen tekeminen noudattaen niitä määräyksiä, joita työnantaja antaa työn suorittamiseksi. Työntekijän on vältettävä kaikkea, mikä on ristiriidassa sen kanssa, mitä hänen asemassaan olevalta työntekijältä kohtuudella voidaan vaatia. Työntekijällä on uskollisuusvelvollisuus, joka vaihtelee työntekijän aseman ja olosuhteiden mukaan (TSL 3:1). Esimerkiksi esimiesasemassa olevalta edellytetään nuhteettomampaa käytöstä kuin muilta. Työntekijän on myös noudatettava kaikkia työnantajan antamia asiallisia määräyksiä, kuten esimerkiksi työn järjestelyä, sisältöä, työn laajuutta, työaika ja työpaikkaa koskevia määräyksiä. (Nieminen 2009)

Työsopimuslain 12 luvun 1§:n mukaan työntekijä, joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo tai laiminlyö työsopimusta tai tästä laista johtuvia velvollisuuksia tai aiheuttaa työssään työnantajalle vahinkoa, on korvattava työnantajalle aiheuttamansa vahinko vahingonkorvauslain 4 luvun 1§:ssä säädettyjen perusteiden mukaan (TSL 12:1). Vahingonkorvauslaissa mainitaan, että vahingosta, jonka työntekijä työssään virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa, hän on velvollinen korvaamaan määrän, joka harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingonaiheuttajan asema, vahingonkärsineen tarve sekä muut olosuhteet. Jos työntekijän viaksi jää lievä tuottamus, ei vahingonkorvausta tuomita. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta (VahL 4:1 §).

Vahingonkorvauslain järjestelmä pääpiirteissään tarkoittaa, että työnantaja vastaa työntekijän työssä virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttamasta vahingosta. Työnantajan korvausvastuu edellyttää kahta seikkaa:

- työntekijä aiheuttaa vahingon työssään
- työntekijä aiheuttaa vahingon virheellä tai laiminlyönnillä

Virhe tai laiminlyönti tarkoittaa työnantajan korvausvastuuta koskevassa säännöksessä samaa kuin tahallisuus ja tuottamuksellisuus. Työntekijä on vastuussa aiheuttamastaan vahingosta samanaikaisesti työnantajan kanssa. Perussäännön mukaan työntekijä korvaa vahingosta kohtuullisen määrän. Lähtökohtana ei ole täydenkorvauksen

periaate. Jos työntekijän tuottamus on lievä, korvausvastuuta ei synny lainkaan. Jos työntekijä aiheuttaa vahingon työssään tahallisesti, hän vastaa koko vahingosta. (Saarnilehto 2007,75)

Työntekijän ja työnantajan korvausvelvollisuus on yhteisvastuullista. Vahingonkorvauslain 6 luvun 2 §:ssä on kuitenkin erityissäännös työntekijän ja työnantajan korvausvastuun yhteensovittamisesta, silloin kun työntekijä on aiheuttanut vahingon tuottamuksellaan. Säännöksellä maksuvelvollisuus kanavoidaan työnantajalle. Työntekijä vastaa ainoastaan vahingonkorvauksen siitä osasta, jota ei saada perityksi työnantajalta. Työntekijän vastuu onkin toissijaista. Kanavointisääntö koskee vain työntekijän tuottamuksella aiheuttamaa vahinkoa. Jos työntekijä aiheuttaa työssään vahingon lieväksi katsottavalla tuottamuksella, hänelle ei synny korvausvastuuta. Tällöin vastuu vahingosta on yksinomaan työnantajalla. (Saarnilehto 2007,76)

Isännänvastuu

Työntekijä voi aiheuttaa vahinkoa myös muulle kuin työnantajalleen eli kolmannelle osapuolelle, esimerkiksi työnantajan sopimuskumppanille, asiakkaalle tai sivulliselle. Kysymys on tällöin osapuolista, jotka eivät ole sopimussuhteessa keskenään. Näissä tilanteissa vahingonkorvauslaki 3 luku 1 § säättää, että työnantaja on, työntekijän sijasta, velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönneillään työssä aiheuttaa. Tällöin on kyse ns. isännänvastuusta. Lähtökohtana työnantajan sopimusvelvoitteen täyttämisen yhteydessä asiakkaalleen aiheutuneen vahingon korvaamisessa on se, että korvausvelvollinen on sopimuskumppani eli työnantaja. Työnantajan asiakkaan tulee kohdistaa vahingonkorvausvaatimus työnantajaan, vaikka työntekijä olisi tehnyt virheen.

Työntekijän korvausvastuu työnantajan asiakkaalle voi tulla kysymykseen vain muissa kuin lievien tuottamusten tilanteissa ja silloinkin vain jos työnantaja ei pysty maksamaan korvausta. Työtoverille, asiakkaalle tai sivulliselle työntekijän työssä aiheuttamasta vahingosta, josta työnantaja on ensisijaisesti isännänvastuussa, voi työntekijä olla korvausvelvollinen työnantajalleen. Korvattava määrä harkitaan tietyt seikat huomioon ottaen kohtuulliseksi. Kohtuulliseksi sovittelussa voidaan ottaa huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingonaiheuttajan asema, vahingonkärsi-

jän tarve sekä muut olosuhteet. Jos työntekijän viaksi jää vain lievä tuottamus, ei korvausvastuuta synny lainkaan. (WSOYpro.fi)

Vastuu vahingosta ei saa siirtyä pois vain sillä perusteella, että työ tai tehtävä annetaan jonkun muun suoritettavaksi. Työn teettäjä saa hyödyn ja hänen tulee myös vastata hyödyn tavoittelussa aiheutuneesta vahingosta. Työnantaja ohjaa ja valvoo työtä sekä määrää, miten työ tehdään, toisin kuin varsinainen työsuorittaja. Isännänvastuussa oleva on yleensä maksukykyisempi vastaamaan vahingosta ja voi tarvittaessa siirtää vastuusta aiheutuvat kustannukset osaksi taloudellisesta toiminnasta aiheutuvia kustannuksia. Isännänvastuu sijoittuu normaalin tuottamusvastuun ja ankaran vastuun välille. Eli tuottamusvastuu edellyttää omaa virhettä, isännänvastuu laajassa merkityksessä toisen henkilön virhettä ja ankaravastuu syntyy tahallisuudesta ja tuotamuksesta riippumatta. Isännänvastuuseen vetoavan on voitava osoittaa sellaisen henkilön virheellinen menettely, josta vastaaja on isännänvastuussa. Vastaavasti isännänvastuussa olevan on osoitettava alaisensa huolellisuus. (Routamo- Stålberg-Karhu 2006, 200–201)

3 KIRJANPITORIKOKSET JA TUNNUSMERKISTÖT

3.1 Hyvä kirjanpitolaitos

Kirjanpitovelvollisuus merkitsee velvollisuutta noudattaa kirjanpitolakia, laatia lainmukainen juokseva kirjanpito, laatia tilinpäätös, säilyttää kirjanpitoaineisto ja julkaista tilinpäätös. Kirjanpitovelvollisia Suomessa ovat kaikki, jotka harjoittavat liike- ja ammattitoimintaa (KPL 1 §). Harjoitetun toiminnan luonteesta riippumatta kirjanpitovelvollisia ovat aina mm. osakeyhtiö, avoimet ja kommandiittiyhtiöt sekä yhdistykset. Konkurssipesän hoitaja on kirjanpitovelvollinen velallisen liiketoiminnasta jos se jatkaa konkurssipesän liiketoimintaa. Pesänhoitajalla on myös velvollisuus saattaa velallisen kirjanpito valmiiksi konkurssin alkamiseen saakka. (Lahti- Koponen 2007, 63–65)

Hyvä kirjanpitolaki tarkoittaa, että kirjanpitoa hoidetaan hyvän käytännön mukaan. Kirjanpitolaki ei sääntele yksityiskohtaisesti sitä kuinka kirjanpitoa tulisi hoitaa. Hyvän kirjanpidon hoitaminen tarkoittaa, että kirjanpitoa on pidettävä rehellisesti ja sen on vastattava todellisia tapahtumia ja olosuhteita. Kirjanpidon on oltava huolellista ja virheetöntä ja sen on oltava ajan tasalla. Kirjanpidosta on käytävä selville, miten yrityksen tulo on muodostunut.

Hyvä kirjanpitolaki ei ole koskaan ristiriidassa lainsäädännön kanssa. Hyvä kirjanpitolaki on menettelytapaa, jota hyvätapaiset kirjanpitovelvolliset yleisesti noudattavat. Erikoisten ja ennennäkemättömien menettelytapojen kohdalla on syytä olla pidättäväinen. Tehtyjen kirjanpitoratkaisujen oikeellisuus tulee kyetä myöhemmin selvittämään. Hyvän kirjanpitolain lähtökohtana on, että kirjanpito on kirjanpitolain, kirjanpitoasetuksen ja erityislakien mukainen. Erityislakeja ovat esimerkiksi osakeyhtiölaki, laki avoimista yhtiöistä ja kommandiittiyhtiöistä sekä arvopaperimarkkinalaki. Hyvä kirjanpitolaki täydentää erityislakien soveltamista ja tulkintaa. (Uudistunut kirjanpitolaki 2006, 25)

Kirjanpitolain 3:3 §:ssä säädetään yleisistä tilinpäätösperiaatteista. Näistä periaatteista saa poiketa vain erityisestä syystä. Poikkeamisesta ja sen vaikutuksesta tilikauden tulokseen ja yrityksen taloudelliseen asemaan, on mainittava tilinpäätöksen liitetiedoissa. Ohessa olen luetellut muutamia kirjanpitolain yleisiä tilinpäätösperiaatteita.

- Jatkuvuuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että kirjanpitovelvollisen toiminnan oletetaan jatkuvan määrättömän ajan. Menettelytapojen jatkuvuuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että vaihtoehtoisten menettelytapojen valinta voidaan tehdä vain kerran, sen jälkeen valittua toimintatapaa on noudatettava.
- Varovaisuuden periaate tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tuloutuksia ei tehdä liian aikaisin tai ennenaikaisina. Varat ja velat on arvostettava riittävän suurina. Kirjanpitolaissa sanotaan, että varovaisuuden on oltava tilikauden tuloksesta riippumatonta.
- Tasejatkuvuuden periaatteen mukaan tilinavauksen on perustuttava edellisen tilikauden päättäneeseen taseeseen.

- Suoriteperusteisuudella tarkoitetaan sitä, että tilikaudelle kuuluvat tuotot ja kulut otetaan huomioon riippumatta niihin perustuvien maksujen suorituspäivästä. Ratkaisevaa on milloin työ on tehty tai tavara toimitettu.
- Erillisarvostuksen periaate tarkoittaa hyödykkeen ja muun tase-eriin merkittävän erän erillisarvostusta. Arvonnousuja ei saa ottaa huomioon, mutta arvonalentumiset on otettava. Varasto arvostetaan pääsäännön mukaan hankintamenoonsa. Mutta jos varastossa olevan hyödykkeen todennäköinen luovutushinta tai jälleenhankintahinta on hankintamenoa alempi, inventaarissa käytetään tätä alempaa arvoa.

Muita kirjanpitolain oleellisia periaatteita ovat mm. olennaisuus, luotettavuus, täydellisyys, sisältöpainotteisuus, vakaan rahanarvon periaate, merkityksellisyys, todennettavuus ja julkisuus. Kirjanpitolain yleiset tilinpäätösperiaatteet ovat ratkaisevassa asemassa kun arvioidaan kirjanpitovelvollisen toiminnan lainmukaisuutta. Syyte kirjanpitorikoksesta tulee, jos tehdään ”vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia”.

Kirjanpitolainsäädäntöä täydentäviä ohjeita antaa kirjanpitolautakunta. Kirjanpitolautakunta toimii työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä. Se antaa viranomaisten, elinkeinoharjoittajien, järjestöjen tai kirjanpitovelvollisten hakemuksesta ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain soveltamisesta. Lautakunta antaa lisäksi yleisohjeita siitä, mitä hyvä kirjanpitotapa merkitsee erityistilanteissa. Hyvän kirjanpitotavan lähteiksi voidaan katsoa myös tilintarkastaja- ja muiden laskentatoimen ammattihenkilöiden järjestöjen lausunnot ja kannanotot.

Kirjanpitovelvollisuutta ja hyvää kirjanpitotapaa rikotaan tyypillisimmin laiminlyömällä kirjausten tekeminen kirjanpitoon. Kirjanpito on saatettu jättää tekemättä kokonaan tai tietyltä ajalta. Tiettyjen kirjausten tekeminen on jätetty kokonaan tekemättä ja tilinpäätös laatimatta. Yleisimpiä virheitä kirjanpidossa on kirjanpidon erilläänpitotehtävä eli kirjanpitovelvollisen varoja ja liiketapahtumia ei ole osattu pitää erillään omistajan omaisuudesta. Esimerkiksi yksityistalouden menoja on kirjattu yhtiön menoiksi. Tuloja ja menoja on myös saatettu kirjata väärälle yritykselle tai yhtiöiden välillä on tehty todellisuutta vastaamattomia kirjauksia sen mukaan, millaiseksi kunkin yhtiön tulosta ja tasetta halutaan muokata. (Lahti- Koponen 2007, 90)

Kirjanpitäjän selonottovelvollisuus hyvästä kirjanpitotavasta on melko suuri. Tuotamusarvostelussa huolellisuusvaatimuksen taso voi olla riippuvainen tekijän asemasta. Kirjanpitäjältä vaaditaan työssään vankkaa ammatillista osaamista ja tiettyä koulutusta. Vastaavaa osaamista ei ole kaikilla tavallisilla ihmisillä. Kirjanpitäjän on kerrottava hyvän kirjanpitotavan periaatteista yritysten vastuuhenkilöille, elleivät he ole niistä tietoisia.

3.2 Kirjanpitorikokset

Taloudellisessa rikollisuudessa kirjanpitorikoksilla ja niitä koskevilla rangaistussäännöksillä on hyvin keskeinen asema. Kirjanpitorikoksia koskevia rangaistussäännöksiä on tiukennettu useaan otteeseen. Viimeisimpänä lainmuutoksena on talousrikossäännösten 1.4.2003 voimaan tulleeseen uudistukseen sisältynyt kirjanpitorikoksen uusi sääntely. Uudistuksessa säädettiin kirjanpitorikokseen kokonaan uusi teko-muoto, törkeä kirjanpitorikos. (HE 53/2002) Rikoslaisissa on määritelty kolme erilaista rangaistusmuotoa kirjanpitorikokselle; kirjanpitorikos (RL 30:9 §), törkeä kirjanpitorikos (RL 30:9a §) ja tuottamuksellinen kirjanpitorikos (RL 30:10 §).

Kirjanpitorikossäännöksen ensisijaisena tavoitteena on kirjanpidon oikeellisuuden turvaaminen. Tiedon oikeellisuus on tärkeää yritykselle, sen osakkeenomistajille sekä yrityksen sidosryhmille. Yrityksen sidosryhmiä ovat luotonantajat, liikekumppanit ja julkinen valta, esimerkiksi verottaja. Vaikka kirjanpitorikoksella suojataan epäsuorasti myös näitä sidosryhmiä, heitä ei ole oikeuskäytännössä pidetty kirjanpitorikoksen asianomistajina. Sidosryhmien etuja suojaavat säännökset verorikoksista ja velallisen rikoksista. (Yli-Fossi, 49) Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö täyttyy, jos joku laiminlyö liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen kirjanpitolainsäädännön vastaisesti. Osittainkin laiminlyönti on rangaistavaa, esimerkiksi liitetietojen ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa (HE 53/2002). Muutaman merkitykseltään vähäisen liiketapahtuman kirjauksen laiminlyönti ei ole kirjanpitorikos, mutta voi tulla rangaistavaksi kirjanpitolaissa olevan kirjanpitorikkomus säännöksen mukaan (HE 66/1988).

Taloudelliseen toimintaan liittyvä rikos tehdään tavallisesti oikeushenkilön toiminnan yhteydessä. Moitittava ja rangaistava menettely muodostuu usein monen oikeushenkilössä toimivan henkilön päätöksenteon, toimenpiteiden tai laiminlyöntien kokonaisuudesta. Yksilöllisen rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen oikeushenkilön puolesta tehdyissä rikoksissa on usein ongelmallista. Yhtä tai kahta selväpiirteistä tekijää ei aina ole osoitettavissa. Toiminnassa käytetään usein ulkopuolisia avustajia, kuten tilitoimistoja, verokonsultteja ja lakimiehiä. Todelliset päätöksentekijät pyrkivät välttämään vastuunsa keinotekoisilla ja mutkikkailta järjestelyillä. Usein he myös pysyttelevät muodollisen yhtiöoikeudellisen aseman ulkopuolella. Tosiasiallisten johtajien, suunnittelijoiden ja rahoittajien vastuuseen saattaminen ei ole helppoa. Riittävä näyttö osallisuuteen on vaikea osoittaa. (Hällström, 85)

3.2.1 Kirjanpitorikos RL 30:9 §

Kirjanpitorikos määritellään rikoslain 30 luvun 9 §:ssä. Jos kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu,

- laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia
- merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka
- hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta, hänet on tuomittava kirjanpitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kirjausten laiminlyöntiä on niiden puuttuminen kokonaan tai osittain. Jos esimerkiksi kirjanpitovelvollisen kirjanpitoaineistossa on vain tositteet aikajärjestyksessä ja tiliöitynä, mutta varsinaiset kirjaukset on jätetty tekemättä, ei kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ole mahdollista saada oikeaa ja riittävää kuvaa. Tilinpäätöksen laiminlyönti saattaa kohdistua esimerkiksi konsernitilinpäätöksen laatimatta jättämiseen tai tase-erittelyjen ja liitetietojen erittelyjen puuttumiseen. Eli rangaistavaa on laiminlyödä suorittaa kirjaukset tai laatia tilinpäätös kirjanpitolainsäädännön säätä-

mässä ajassa. Jos laiminlyönti myöhemmin korjataan, se ei poista jo tunnusmerkistön täyttäneen menettelyn rangaistavuutta. (Lahti – Koponen 2007, 78–79)

Kirjanpitorikoksen toisena määritelmänä on se että kirjanpitoon merkitään vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Harhaanjohtavia tietoja ovat tiedot, joiden oikeellisuutta on mahdoton todentaa asianmukaisen dokumentaation puuttuessa. Harhaanjohtavana voidaan pitää esimerkiksi virheellistä jaksotusta tai arvostamista. Käytännössä on esiintynyt tilanteita, joissa kirjanpitoon on kirjattu sisällöltään puutteellinen tosite. Tällöin voi olla mahdotonta selvittää kirjauksen oikeellisuutta, mutta kirjaus antaa kuvan siitä, että se perustuisi asianmukaiseen tositteeseen. Tositteesta saattaa puuttua kokonaan yksilöinti liiketapahtuman kohteena olevasta tuotannontekijästä. Se saattaa olla myös itse tehty muistiotosite liiketapahtumasta, josta olisi ollut mahdollista saada ulkopuolisen antama selvitys. Jos kirjanpidossa ei ole kirjausta todentamassa tositetta lainkaan, kyse voi olla harhaanjohtavasta kirjauksesta. Kirjausten tulisi aina perustua tositteeseen, joka todentaa liiketapahtuman. Mikäli tositteen ilmentävää liiketapahtumaa ei ole ollut lainkaan, kirjaus on väärä. Tositteen vääryyttä tai harhaanjohtavuutta tulisi arvioida kirjanpitolain 2 luvun 5 §:ssä säädetyn mukaan. Tositteella on tietty yleisvaatimus, joka koskee tositteen päiväämistä, numerointia, liiketapahtuman todentamista, tiliöintimerkintöjä ja säilyttämistä. (Lahti - Koponen 2007,81–83)

Kirjanpitoaineiston hävittäminen tarkoittaa aineiston fyysistä tuhoamista. Kätkeminen puolestaan tarkoittaa aineiston piilottamista tai säilytyspaikan salaamista. Vahingoittamisessa voi olla kysymys esimerkiksi kirjanpitomerkintöjen epäselväksi tekemisestä lisämerkinnöin tai virheellisin korjauksin. Materiaalia on myös voitu käsitellä niin, että sitä on mahdoton lukea. Kirjanpitoaineiston hävittämistä, kätkemistä tai vahingoittamista koskevassa tekemuodossa korostuvat näyttökysymykset. (Rikosoikeus 2009, 843)

3.2.2 Törkeä kirjanpitorikos RL 30:9a §

Törkeä kirjanpitorikos on kyseessä (RL 30:9a §), jos

- liiketapahtumien kirjaaminen tai tilinpäätöksen laatiminen laiminlyödään kokonaan tai olennaisilta osiltaan
- väärrien tai harhaanjohtavien tietojen määrä on huomattavan suuri, ne koskevat suuria summia tai ne perustuvat sisällöltään väärin tositteisiin
- kirjanpito hävitetään tai kätketään kokonaan tai olennaisilta osiltaan taikka sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan

ja kun kirjanpitorikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästä kirjanpitorikoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

1.4.2003 voimaan tulleen lain lähtökohtana on, että kirjausten tekeminen tai tilinpäätöksen laatimisen täydellinen laiminlyöminen ja koko kirjanpitoaineistoon kohdistuva aineiston hävittäminen, kätkeminen tai vahingoittaminen täyttää törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön. Tällaiset laiminlyönnit esiintyvät käytännössä sellaisten kirjanpitovelvollisten kohdalla, joilla ei ole lainkaan liiketapahtumia tai niitä on hyvin vähän. (Lahti – Koponen 2007, 84–85)

Rikoslain 30:9a §:n 2 kohdassa tarkoitettujen kirjanpidon virheiden ei ole nimenomaisesti edellytetty olennaisesti heikentävän kirjanpidon luotettavuutta, mutta ne on kuvattu niin merkittäviksi, ettei koko kirjanpitoa enää voida pitää luotettavana. Jos väärrien ja harhaanjohtavien tietojen lukumäärä on suuri saattaa se aiheuttaa epäluotettavuutta, vaikka tapahtumien rahallinen merkitys ei olisikaan kovin suuri. Kun arvioidaan suurta määrää, on kiinnitettävä huomiota paitsi lukumäärään itseensä, myös määrään suhteessa kirjanpidon laajuuteen. Yksikin virheellinen merkintä voi riittää tunnusmerkistön täyttymiseen, jos summa on huomattavan suuri. Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään 2008:32 linjannut, että 20 000 euron yksittäinen tekaistu lasku ylittää törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön. (Rikosoikeus 2009, 845)

Kirjanpidon hävittäminen, kätkeminen tai vahingoittaminen olennaisilta osiltaan tarkoittaa, että jäljelle jääneen kirjanpitoaineiston perusteella ei enää saada oikeaa ja riittävää kuvaa yrityksen liiketoiminnasta. Kirjanpidon laiminlyöntiin voi olla syynä yrittäjän tietämättömyys tai taitamattomuus, se ei kuitenkaan riitä perustelemaan teon rankaisemista törkeänä kirjanpitorikoksena. Tällöin kirjanpitorikosta ei ole perustel-

tua pitää kokonaisuutena arvioiden törkeänä. Jos kirjanpito voidaan laiminlyönnistä huolimatta tehdä jälkikäteen valmiiksi, on se otettava huomioon kirjanpitorikoksen törkeyttä määriteltäessä. (Rikosoikeus 2009, 845)

3.2.3 Tuottamuksellinen kirjanpitorikos RL 30:10 §

Tuottamukselliseen kirjanpitorikos (RL 30:10 §) tarkoittaa sitä, että jos kirjanpito-velvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu, törkeästi huolimattomuudesta,

- laiminlyö kokonaan tai osaksi liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen taikka
- hävittää, hukkaa tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja siten olennaisesti vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan taloudellisesta tuloksesta tai taloudellisesta asemasta. Jos tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täyttyvät, on kirjanpitovelvollinen tuomittava tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rikoslain 30:10:n ja 30:9:n olennainen ero on vaadittavassa syyksiluettavuuden asteessa. Tuottamuksellinen kirjanpitorikos ei edellytä tekijältä tahallisuutta. Rangaistavuuteen riittää, että tekijä on syyllistynyt tunnusmerkistön mukaiseen tekoon törkeästä huolimattomuudesta (Rikosoikeus 2009, 846). Tuottamuksellisena rangaistavaa on liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyöminen sekä kirjanpitoaineiston hävittäminen, hukkaaminen tai vahingoittaminen. Sen sijaan väärin ja harhaanjohtavien tietojen merkitseminen kirjanpitoon ei ole tuottamuksellisesti rangaistavaa. Kirjanpitorikoksen osalta huolellisuusvelvollisuuden määrittämisessä löytyy apua kirjanpitolain ja -asetuksen säännöksistä, muiden lakien kirjanpitovelvollisuutta koskevista säädöksistä ja hyvästä kirjanpitolavasta. Säännösten nojalla voidaan arvioida, kuinka normaali huolellinen henkilö olisi tilanteessa toiminut ja täyttänyt kirjanpitovelvollisuutensa. (Lahti – Koponen 2007, 86–87)

3.2.4 Kirjanpitolain kirjanpitorikkomus

Kirjanpitolain 8 luvun 4 §:ssä säädetään kirjanpitorikkomuksesta. Lain mukaan joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta,

- laiminlyö kirjanpitomerkintöjen tekemisen 2 luvun 4 §:n 2 momentissa säädettyssä määräajassa
- vastoin 2 luvun 9 §:n säännöstä säilyttää kirjanpitoaineistoa ulkomailla
- laiminlyö 2 luvun 10 §:ssä tarkoitetun kirjanpitoaineiston säilytysvelvollisuuden
- laiminlyö 3 luvun 9 §:ssä tarkoitetun ilmoittamisvelvollisuuden.

Jos kirjanpitolain tunnusmerkit täyttyvät on kirjanpitovelvollinen tuomittava kirjanpitorikkomuksesta sakkoon, jollei teko ole rangaistava rikoslain 30 luvun 9, 9a tai 10 §:ssä tarkoitettuna kirjanpitorikoksena eikä teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Rangaistusta ei tuomita, jos rikkomus on vähäinen.

Kirjanpitolain 2 luvun 4 § 2 momentissa on määräykset kirjausjärjestyksestä ja -ajankohdasta. Liiketapahtumat on kirjattava aikajärjestyksessä ja asiajärjestyksessä. Käteisellä rahalla suoritettavat maksut on kirjattava aikajärjestykseen viipymättä päiväkohtaisesti. Muut kirjaukset saadaan tehdä kuukausikohtaisesti tai muulla vastaavalla jaksotuksella neljän kuukauden kuluessa kalenterikuukauden tai jakson päättymisestä. Jos näitä määräaikoja ei noudateta, teko voidaan tuomita kirjanpitorikkomuksena.

Kirjanpitolain 2 luvun 10 §:n mukaan kirjanpitokirjat ja tililuettelo on säilytettävä vähintään 10 vuotta tilikauden päättymisestä siten järjestettynä, että tietojenkäsittelyn suorittamistapa voidaan vaikeuksitta todeta. Muu kirjanpitoaineisto, kuten tositteet, liiketapahtumia koskeva kirjeenvaihto ja koneellisen kirjanpidon täsmäys selvitykset on säilytettävä vähintään kuusi vuotta sen vuoden lopusta, jonka aikana tilikausi on päättynyt. Tositteet on oltava kirjausjärjestyksessä tai siten, että tositteiden ja kirjausten välinen yhteys voidaan vaikeuksitta todeta. Kirjanpitovelvollisuuden toiminnan loppuessa tai päättyessä on kirjanpitovelvollisen järjestettävä kirjanpitoaineisto asianmukaisesti. Lisäksi on ilmoitettava rekisteriviranomaiselle, kuka säilyttää aineiston toiminnan loppumisen jälkeen. Tämän säännöksen laiminlyönnistä voidaan

tuomita kirjanpitorikkomuksesta, jos teko on tehty tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta.

Kirjanpitolain 3 luvun 9 §:ssä säädetään tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen rekisteröinnistä. Kirjanpitovelvollisen on ilmoitettava tilinpäätös ja toimintakertomus rekisteröitäväksi patentti- ja rekisterihallitukselle kuuden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Ilmoittamisvelvollisia ovat kirjanpitovelvolliset, kuten osakeyhtiö, osuuskunta ja keskinäinen vakuutusyhtiö. Jos laiminlyönnistä ei muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, teko on tuomittava kirjanpitorikkomuksena.

3.3 Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöt ja tekijäpiiri

Rikosten tekemiseen liittyy usein eri henkilöiden yhteistoimintaa. Useamman henkilön osallistuessa rikoksen toteuttamiseen on ratkaistava, kuka tai ketkä ovat rikosten tekijöitä. Muiden osallisten osuus on selvitettävä rikoksen toteuttamisessa. On ratkaistava, kuinka vastuu jaetaan eri osallisten kesken ja mihin saakka vastuu ulottuu. Oikeushenkilön puolesta toimivien henkilöiden rikosoikeudellinen vastuu määräytyy yleisten rikosoikeuden periaatteiden mukaan. (Hällström, 83) Rangaistusvastuuseen joutuvat henkilöt, jotka teoillaan tai laiminlyönneillään ovat toteuttaneet rikoksen tunnusmerkistön, yllyttäneet tekijää tai avunannolla edistäneet tekijän toimintaa. Rangaistusvastuu edellyttää tekijän tai muun osallisen syyksi luettavaa osuutta yrityksessä tapahtuneeseen rikokseen. Vastuuseen joutuvalla henkilöllä on pitänyt olla tosiasiallinen vaikutusmahdollisuus tapahtumiin. Jos sitä ei jostain syystä ole ollut, henkilö on vastuusta vapaa. Vastuun kohdentamista koskevilla periaatteilla pyritään selventämään sitä, kuka on rikosentekijä. (HE 95/1993)

Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön määritelmät löytyvät kirjanpitoa ja kirjanpitovelvollisuutta sääntelevän normiston kautta. Osakeyhtiön kirjanpitoa ja kirjanpitovelvollisuutta säännellään kirjanpitolaissa, kirjanpitoasetuksessa sekä eettisen tapanormiston, hyvän kirjanpitotavan sekä kirjanpitolautakunnan suosituksin. Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön mukaisia tekoja voidaan konkretisoida tarkastelemalla kirjanpidon tehtäviä. Yrityksen kirjanpidon tärkein tehtävä on kirjanpidon eril-

läänpitotehtävä. Kirjanpidon tärkeä tehtävä on erottaa yhtiön varallisuuspiiri sen omistajien ja muiden läheisten varallisuuspiiristä. Toinen kirjanpidon keskeisistä tehtävistä on tuloslaskentatehtävä. Kirjanpidon avulla on pystyttävä määrittelemään yhtiön taloudellinen tilanne ja käytettävissä olevat varat. Hyväksikäyttötehtävällä tarkoitetaan sitä, että kirjanpitoa apuna käyttäen pystytään yhtiöstä tekemään arvioita, joiden varaan muu taloudellinen toiminta voidaan perustaa. Oikein laaditun kirjanpidon on täytettävä ainakin seuraavat laista ja hyvästä kirjanpitotavasta johtuvat edellytykset: kirjanpidon on oltava oikein järjestetty, luotettava, selvä, täydellinen ja jatkuva. (Mäkelä 2001, 120–121)

Kirjanpitorikoksen tekijäpiiriin kuuluvat kirjanpitovelvollinen ja tämän edustaja, henkilö joka tosiasiallisesti käyttää määräysvaltaa kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä sekä se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu. Kirjanpitovelvollisuus määritellään kirjanpitolain 1 §:ssä. Jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa on kirjanpitovelvollinen. Jos liike- ja ammattitoimintaa harjoittava kirjanpitovelvollinen on luonnollinen henkilö, rikosoikeudellinen vastuu kohdistuu häneen. Mutta jos kirjanpitovelvollinen on oikeushenkilö, esimerkiksi osakeyhtiö, kohdistuu rikosoikeudellinen vastuu kirjanpitovelvollisen edustajana toimivaan luonnolliseen henkilöön, joka organisaation sisällä vastaa kirjanpidosta. (HE 66/1988)

Osakeyhtiössä hallituksen on huolehdittava siitä, että kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty (OYL 6:2,1). Kirjanpidon pitäminen on yrityksen johdon vastuulla, vaikka sillä ei olisi siihen tarvittavia taitoja. Jos yhtiöllä on toimitusjohtaja, on tämän huolehdittava siitä, että kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty. Hallituksella on yleinen valvontavastuu ja toimitusjohtajalla vastuu juoksevan kirjanpidon yksityiskohtaisemmasta järjestämisestä ja sen valvonnasta. Vastuuta ei voi keskinäisin sopimuksin häivyttää. (Lahti – Koponen 2007, 66)

Hallituksen esityksessä määritellään, että kirjanpitovelvollisen edustaja on henkilö, joka yhtiössä, yhteisössä tai säätiössä vastaa kirjanpidosta. Myös toimeksiannon saaja voidaan tuomita kirjanpitorikoksesta, esimerkiksi tilitoimiston edustaja voi joutua vastuuseen kirjanpitorikoksesta. Vastuu jakautuu sen mukaan, mikä osuus toimeksiannon saajalla ja kirjanpitovelvollisella on ollut. ”Mikäli kirjanpitovelvollinen on

ainoastaan toimittanut kirjanpitoaineiston kirjanpito- tai tilitoimistolle antamatta ohjeita työn suorittamisesta, kirjanpitovelvollinen saattaa jäädä kokonaan rangaistusvastuun ulkopuolelle.” Jos toimeksiannon saaja eli tilitoimisto on suorittanut vain mekaanisen työn asiakasyrityksen täsmällisten ohjeiden mukaan, rikosoikeudellinen vastuu mahdollisesta kirjanpitorikoksesta on asiakasyrityksellä. Jos kirjanpidon ja tilinpäätöksen ovat laatineet kirjanpitovelvollisen ja tilitoimiston yhteistoimin, vastaavat he molemmat kirjanpidon virheellisyyksistä. (HE 66/1988)

3.3.1 Tahallisuus ja tuottamus kirjanpitorikoksessa

Rikoslain 3 luvun 5 §:n mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on tahallisuus tai tuottamus. Rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaan tahallisuutta on, kun tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan. Hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen tai pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Rikoslain 3 luvun 7 §:n mukaan tuottamusta on kun tekijän menettely on huolimattonta ja hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi sitä kyennyt noudattamaan. (RL 3:5-7 §)

Kirjanpitorikos on rangaistava joko tahallisena tai tuottamuksellisena. Rikoslain tunnusmerkistön mukaisella teolla on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vaikeutettu oikean ja riittävän kuvan saamista yrityksen taloudellisesta tilasta ja asemasta. Jos kirjanpitovelvollinen on tiennyt velvollisuudestaan laatia kirjanpito eikä ole sitä laatinut tai laadittanut, voidaan puhua tahallisesta tai tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta. (Mäkelä 2001, 139–140) Tahallisuuden määrittely on tulkinnanvaraista. On esimerkiksi pohdittava sitä, mielsikö tekijä kirjanpitoon kirjatut tiedot vääriksi tai harhaanjohtaviksi. Tietojen oikeellisuuden osalta kirjanpitovelvolliselle voidaan asettaa laaja selonottovelvollisuus. Vaikka kirjanpitovelvollinen olisi ollut eri mieltä kirjanpitoon merkittyjen kirjausten oikeellisuudesta, ei tämä poista menettelyn tahallisuutta, jos hän oli tietoinen kirjausten perusteista. Kirjanpitovelvollisen kuuluu

varmistua kirjanpitoon merkittävien liiketapahtumien oikeasta kirjaustavasta. (Lahti – Koponen 2007, 88–89)

3.3.2 Yllytys ja avunanto kirjanpitorikoksessa

Rikoslain 5 luvun 5 §:ssä määritellään, että yllytys rikokseen tarkoittaa sitä, että joku tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Hänet tuomitaan yllytyksestä rikokseen kuten tekijä. Yllytysvastuu koskee vain tahallisia tekoja. Myös itse teon, johon on yllytetty, tulee olla tahallinen. Yllyttäjän vastuu edellyttää päätekijän syyllisyyttä vähintään rangaistavaan yritykseen. Hallituksen esityksessä 44/2002 mainitaan, että yllyttäjän toiminta muodostaa päätekijän toiminnalle sellaisen syyn, jota ilman pääteko olisi jäänyt tekemättä. Yllyttäjä on teon henkinen alullepanija. (HE 44/2002)

Rikoslain 5 luvun 6 §:ssä avunanto rikokseen määritellään siten, että joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä. Rangaistuksen määräämiseen sovelletaan kuitenkin 6 luvun 8 §:ssä mainittua rangaistusasteikon lieventämistä. Avunanto rajataan myös tahallisiin tekoihin. Avunantajan tulee toimia tahallaan ja itse päärikoksen on oltava tahallinen. Hallituksen esityksessä mainitaan, että vaikka laissa viitataan aktiiviseen tekemiseen, on avunantaminen mahdollista myös laiminlyönnillä. (HE 44/2002)

Rikoksen tekemisen muotoina voidaan erottaa varsinainen tekijänvastuu, välillinen tekeminen, tekijäkumppanuus, yllytys ja avunanto. Osallisten toimintaa arvioidaan yleisten osallisuusoppien mukaisesti. Suunnitelmallisen talousrikoksen rahoittaja tuomitaan yllyttäjänä, jos yllytys saa aikaan tekopäätöksen tekijässä. Jos yllytys vain vahvistaa jo aiemmin tehtyä tekopäätöstä, toiminta rangaistaan avunantona. Rikoksen suunnittelija tuomitaan vastaavasti joko yllytyksestä tai avunannosta talousrikokseen tai jopa tekijäkumppanina. (HE 44/2002)

Jos kaksi tai useampi on tehnyt rikoksen yhdessä oikeushenkilön puolesta, kukin tuomitaan tekijänä. Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevassa hallituksen esityksessä korostetaan, että kumppanilta edellytetään jonkinlaista osallistumista itse rikoksen tekemiseen. Yhdessä tekeminen edellyttää yhteisymmärrystä teon hetkellä. Välillisessä tekemisessä tekijävastuu kohtaa sitä, joka tekee rikoksen toista välikappaleena käyttäen. Välitön tekijä vapautuu usein vastuusta esimerkiksi tahallisuuden puuttumisen vuoksi. (HE 44/2002)

Avunanto on psyykkistä tai fyysistä myötävaikuttamista tahalliseen tekoon. Jos kirjanpitäjän kokonaispanos rikoksen toteuttamisessa on vähäinen, hänet tuomitaan avunantajana.

3.3.3 Oikeushenkilön puolesta toimiminen

Rikoslain 5 luvun 8 §:n mukaan yhteisön, säätiön tai muun oikeushenkilön lakimääräisen toimielimen tai johdon jäsen sekä oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä taikka sen puolesta työ- tai virkasuhteessa tai toimeksiannon perusteella muutoin toimiva henkilö voidaan tuomita oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta rangaistukseen siitä huolimatta, ettei hän täytä rikoksen tunnusmerkistössä tekijälle asetettuja erityisehtoja, jos oikeushenkilön ehdot täyttyvät.

Puolesta toimivan henkilön muodollinen asema ei tarvitse olla korkea. Oikeushenkilön puolesta voidaan toimia myös erilaisten toimeksiantojen perusteella (HE 44/2002). Rikoslain 5 luku 8 § jättää avoimeksi sen, miten vastuu kohdennetaan siinä lueteltujen toimijoiden välillä. Arvioinnissa on otettava huomioon oikeushenkilön toimintaa, velvollisuuksia ja tehtävänjakoa sääntelevät lain säännökset ja yhteisön sisällä annetut päätökset, määräykset ja ohjeet. Vastuun jakautumiseen vaikuttavat merkittävästi yhteisön sisällä annetut erilaiset ohjeet, määräykset, työ- tai vastaaviin sopimuksiin liittyvät tehtävämääräykset, toimenkuvat ja muu vastaavat asiat. Huomionarvoista on myös se, millaiset tosiasialliset mahdollisuudet yhteisön puolesta toimijoilla on ollut vaikuttaa rikoksen estämiseen. (HE 95/1993)

3.4 Kirjanpitäjän rooli rikosoikeudellisessa valossa

Pääasiassa yrityksen johto kantaa vastuun kirjanpidon asiallisesta hoitamisesta. Kirjanpitäjien kohdalla voi jonkinlainen korvaus- tai muu vastuu tulla kysymykseen, jos he aktiivisesti omilla toimenpiteillään myötävaikuttavat kirjanpidon sisältöön, osallistuvat sen suunnitteluun ja tehtyihin ratkaisuihin sekä päätöksiin. Oikeuskäytännössä on esiintynyt tapauksia, joissa kirjanpitäjiä on epäilty rikoksesta, kun he ovat kirjanneet asiakasyhtiön kirjanpitoon kulutositteita. Verotarkastuksessa oli tullut ilmi, että kuitit ovat tekaistuja. Koska kuittikauppa on ollut ”hyvin ilmeistä”, olisi kirjanpitäjän ammattitaitonsa perusteella tullut huomata tämä. Välttyäkseen vastuulta olisi kirjanpitäjän pitänyt kieltäytyä kirjaamasta vääränsisältöisiä tositteita. (Vento 2009)

Välttääkseen vastuun realisoitumisen on kirjanpitäjien syytä pitää työpaperit kunnossa ja ajan tasalla. Niiden avulla voi jälkikäteen todistaa huomauttaneensa tai kiinnittäneensä asiakkaan huomiota epäkohtiin ja puutteisiin. On oikeustapauksia, joissa tilitoimiston ja kirjanpitäjän vastuu on realisoitunut, kun toimeksiantoa on jatkettu vaikka kirjanpito on tiedetty virheelliseksi ja puutteelliseksi. (Vento 2009)

Asianajaja Harri Vento on Tilisanomissa 18.8.2005 kirjoittamassaan artikkelissa jakanut kirjanpitäjät kolmeen luokkaan. Roolijako on tehty sen perusteella, minkä tyyppisiä tehtäviä kirjanpitäjät ja tilitoimistohenkilökunta voivat suorittaa.

- Ns. rutiinikirjanpitäjä ei todellisuudessa voi koskaan joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen. Hänen työtehtäviinsä ei kuulu osallistua asiakasyrityksensä toiminnan suunnitteluun tai siihen liittyvään päätöksentekoon. Rutiinikirjanpitäjän rooliin kuuluu passiivinen informaation vastaanottaminen ja sen perusteella mahdollisimman oikean kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatiminen. Ainoa rutiinikirjanpitäjän riski liittyy kirjanpitäjän tekemiin virheisiin. Kirjanpitäjältä edellytetään ammattitaitoa ja hän voi joutua vastuuseen, jos hän on toiminut törkeän huolimattomasti.
- Aktiivisesti yrityksen taloushallintoa hoitava kirjanpitäjä on rutiinikirjanpitäjää suuremmassa vastuussa. Hän osallistuu aktiivisemmin asiakkaan asioiden hoitamiseen. Kuitenkin ollaan vielä ns. turvallisilla vesillä, koska viimekädessä asiakas tai sen vastuutahot tekevät päätökset. Tilitoimistohenkilön roo-

liksi jää lähinnä fyysinen toteuttaminen. Se, että annetaan esim. suosituksia siitä, missä järjestyksessä asiakkaan laskuja maksetaan tai miten jokin yksittäinen tapahtuma tulisi kirjata kirjanpitoon, ei vielä tuo osakkuutta kirjanpitorikokseen. Jälkikäteen on kuitenkin pystyttävä osoittamaan, että päätökset siitä, miten on toimittu, on tehnyt asiakas eikä tilitoimiston kirjanpitäjä.

- Asiakasyrityksensä asioista päättämiseen osallistuva taloushallinnonhoitaja, omalla erikoissektorillaan on kaikkein riskialtein alue. Tämä kategoria täyttää suoraan kirjanpitorikoksen tekijäpiirin kriteerit. Taloushallinnonhoitajan on erityisen tärkeää pystyä myöhemmin näyttämään toteen se, mitä on tehty ja miksi sekä mitkä ovat olleet valtuudet ja raamit. (Vento 2005)

Harri Vennon mukaan kirjanpitäjien paras henkivakuutus on se, että pidetään työpaperit niin yksityiskohtaisina ja perusteellisina kuin mahdollista. Ehdottomasti on laadittava kirjallinen dokumentti siitä, miten on itse toiminut, miksi niin on tehty ja mikä on ollut toiminnan tarkoitus ja tavoite. Kun asiakasyrityksen johto joutuu taloudellisiin vaikeuksiin tai rikostutkinnan kohteeksi, syyllistä pyritään hakemaan ulkopuolisista niin pitkälle kuin mahdollista. Kirjanpidon pienimmistäkin puutteista tai virheistä pyritään vastuu vyöryttämään kirjanpitäjälle, vaikka esimerkiksi koko kirjanpitoaineistoa ei tutkittavana olevalta ajalta olisi tilitoimistoon toimitettukaan. Kirjanpitäjällä on tässä kohtaa syytä olla kirjallinen dokumentti siitä, että kirjanpitoaineistoa on kirjallisesti pyydetty ja lukuisiin pyyntöihin ei ole vastausta asiakkaalta saatu. Tilitoimiston toimeksiantosopimukset on syytä aina laatia kirjallisena. Toimeksiantosopimuksessa kannattaa määritellä mahdollisimman tarkasti päätösvallan rajat, varsinkin jos toimenkuvaan sisältyy laajaa taloushallintoon osallistumista. (Vento 2005)

Ulkopuolisen tilitoimiston puolesta asiakkaiden kirjanpidon oikeellisuudesta vastaa henkilö, joka on vastuussa toimeksiannon asianmukaisesta toteuttamisesta. Tilitoimistossa työskentelevä kirjanpitäjä voi olla vain avunantaja kirjanpitorikokseen, jos hän tekee mekaanisesti vain pyydetty kirjaukset. Itsenäisen toimeksiannon nojalla kirjanpitoa hoitava kirjanpitäjä vastaa sen sijaan itse omasta toiminnastaan. Hän voi olla tekijänvastuussa esimerkiksi silloin, jos toimeksiantoon sisältyy päätösvaltaa kirjanpitovelvollisen taloushallinnosta ja kirjanpidosta. Rikosvastuun kohdentamisessa voi esiintyä vaikeita tulkintatilanteita, esimerkiksi silloin jos kirjanpitoa koskevan

toimeksiannon on vastaanottanut isompi tilitoimisto, jossa kirjaukset on itsenäisesti suorittanut tilitoimiston palveluksessa oleva ammattitaitoinen kirjanpitäjä. Tällaisessa tilanteessa tilitoimiston edustajalla on toimeksiannon vastaanottaneena valvontavelvollisuus toimeksiannon asianmukaisesta suorittamisesta, muttei välttämättä tietoa todellisesta kirjausmenettelystä. Kirjaukset suorittaneella kirjanpitäjällä on vastuu omista toimenpiteistään. Siviilioikeudellinen esimiehen käsky ei lievennä hänen rikosoikeudellista vastuutaan omasta menettelystään. Epäitsenäisellä kirjanpitäjällä ei kuitenkaan ole tekijäasemaa, paitsi jos hänen menettelynsä on tosiasiallista kirjanpito-velvollisen puolesta toimimista. (Lahti – Koponen 2007, 66–67)

Kirjanpitäjät ja taloushallinnon ammattilaiset voivat kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön mukaan joutua epäilyn tai syytteen kohteeksi, joko tekijänä tai rikosollisena. Omien toimenpiteiden ja valtuuksien laajuus ratkaisee sen, miten pitkälle vastuu voi ulottua. Jos kirjanpitäjä huomaa, että asiakasyritys liikkuu ns. harmaalla alueella tai sellaisen riskirajoilla, kannattaa asiasta varmuuden vuoksi huomauttaa. Jälkikäteen kirjanpitäjä voi osoittaa dokumenteillaan, että asiaan on reagoitu ja asiassa on pysytty ulkopuolisena. Kirjanpitorikokset ovat usein laajoja ja vaikeita näyttökysymyksiä sisällään pitäviä juttuja. Ammattilaisia pyritään tarkastelemaan kriittisesti, jos näyttö oman toiminnan perusteista ja olosuhteista on vaillinainen. Kirjanpitäjää voidaan kuulla talousrikosjutuissa myös keskeisenä todistajana, vaikka heitä ei itseään mistään epäiltäisi tai syytettäisi. Kirjallisten dokumenttien kautta vuosienkin takaiset tapahtumat voidaan palauttaa mieliin niin hyvin kuin se on mahdollista. (Vento 2005)

4 KIRJANPITOLAUTAKUNNAN KANNANOTTOJA HYVÄSTÄ KIRJANPITOTAVASTA

4.1 Kirjanpitolautakunta

Kirjanpitolautakunta toimii työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä. Se antaa viranomaisten, elinkeinonharjoittajien tai kuntien järjestön tai kirjanpito-velvollisen hakemuksesta ohjeita ja lausuntoja lainsäädännön soveltamisesta (KPL 8:2 §). Kirjanpitolautakunnan päätökseen ei saa hakea valittamalla muutosta.

Kirjanpitolautakunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä kuusi ja enintään kymmenen muuta jäsentä. Kirjanpitolautakunnan jäsenten tulee olla kirjanpitoon hyvin perehtyneitä.

Kirjanpitolautakunta on antanut vuonna 2005 kolme lausuntoa, joissa oli kyse pääkirjanpidon kirjausten ja tilinpäätöstä laadittaessa tehtyjen arvostusratkaisujen vaikutuksesta tilinpäätöksen antamaan kuvaan sekä kirjanpitäjän osuudesta tehtyihin ratkaisuihin. Käsittelen seuraavaksi lausuntojen sisältöä lyhyesti. Erityisesti nostan esille kirjanpitäjän osuutta ja todellista vaikutusmahdollisuutta vastaavissa käytännön tilanteissa.

4.2 Lausunnot OYL:n vastaisten rahanostojen käsittely tilinpäätöksessä, KILA 2005/1749 ja 2005/1762

Keskusrikospoliisilla oli tutkittavana juttukokonaisuus, johon liittyen se pyysi kirjanpitolautakunnalta lausuntoa. Kyseessä oli yhden henkilön omistama yritysrypäs, jossa omistaja toimi toimitusjohtajana sekä hallituksen varsinaisena jäsenenä. Yhtiöissä ei ollut palkattuja työntekijöitä. Kaikkien yhtiöiden kirjanpitoa on hoitanut tilitoimisto. Yhtiöiden omistaja oli ollut ulosottovelallinen jo vuodesta 1995 alkaen. Hänet oli asetettu henkilökohtaiseen konkurssiin vuonna 2004. Henkilön varattomuus on ollut tilitoimiston edustajan tiedossa jo vuosia.

A Oy:n liikevaihto on muodostunut lähinnä konsulttipalkkioista. Tulos on ollut voitollinen koko sen toiminnan ajan. Omistaja ei ole nostanut yhtiöstä palkkaa, vaan hänen rahanostonsa yhtiöstä on kirjattu ensin osakaslainoiksi. Tilin saldo vaihteli tilinpäätöksissä noin 7000 markasta 300 000 markkaan. Osakaslainaa on nostettu useita kertoja kuukaudessa erisuuruisina summina. Nostetut rahat oli kirjattu kirjanpitoon pankkitilin nostotositteilla ja/tai tiliotteilla. Tositteissa ei ole ollut mitään tarkempaa selitettä tai niissä on ollut maininta nostosta kassaan.

Osakslainasaatavasta ei ollut velkakirjaa. Osakslainan lyhennykset koostuivat 90-prosenttisesti osingonjakokuittauksista. A Oy:n tilinpäätöksissä osakslainasaamisen

osuus yhtiön rahoitusomaisuudesta ja taseen loppusummasta oli ollut merkittävä. Osingonjakopäätöksistä on olemassa hallituksen ja yhtiökokouksen päätökset. Osakslainoista ei ole ollut hallituksen ja/tai yhtiökokouksen päätöksiä.

Hakijana ollut keskusrikospoliisi pyysi kirjanpitolautakunnalta lausuntoa muun muassa seuraavista asioista:

- Kuinka OYL:n vastaiset rahanostot (em. olosuhteet) tulisi kirjata juoksevaan kirjanpitoon ja miten ne tulisi huomioida tilinpäätöksessä?
- Mikäli kyseiset nostot kirjataan lainasaamisiksi, niin mihin arvoon ne tulisi arvostaa tilinpäätöksessä kun otetaan huomioon, että kyseiset saamiset ovat henkilöltä, jonka tiedetään olevan varaton/maksukyvytön eikä lainalla ole OYL:n vaatimaa turvaavaa vakuutusta?
- Onko toimintakertomuksessa mainitulla hallituksen osingonjakoesityksellä merkitystä arvioitaessa lainasaamisen arvoa ottaen huomioon, että osinko käytetään osakslainan kuittaamiseen?
- Onko sillä seikalla merkitystä, että mikäli saatava katsottaisiin arvottomaksi, niin ei myöskään osingonjakoon olisi mahdollisuutta aivan kaikkina tilikausina?
- Antaako kyseinen kirjausmenettely oikean kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta ja tuloksesta?
- Mikäli edellä kuvattu kirjausmenettely on virheellinen, kuinka kirjanpitäjän/tilitoimiston olisi pitänyt menetellä ja missä vaiheessa kun otetaan huomioon, että sillä on ollut tiedossa rahanostojen OYL:n vastaisuus ja henkilön varattomuus?

Kirjanpitolautakunta ei ota kantaa näyttökysymyksiin eikä siihen, kuinka hakeuksessa mainittujen tahojen olisi tullut käytettävissä olleiden tietojen mukaan toimia. Kirjanpitolautakunta toteaa lausunnossaan, että liiketapahtumat kirjataan pääkirjanpitoon luonteensa mukaisesti. Näin toimitaan myös osakeyhtiön osakkaan nostaessa rahaa yhtiöstä.

Yhtiössä toimiva osakas voi nostaa rahaa esimerkiksi käteiskassaan tai tietyn tuotannon tekijän hankintaa varten tai omaan käyttöönsä osakslainan muodossa. Jos rahat eivät ole yhtiön käytettävissä, kyse ei ole käteiskassasta vaan muusta varo-

jenkäytöstä. Osakeyhtiölain vastainen osakaslaina tulee kirjata yhtiön taseeseen lainasaamiseksi osakkeenomistajalta. Oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi osakaslainasta on maittava tilinpäätöksen liitetiedoissa.

Kirjanpitolautakunnan kannanoton mukaan lainasaaminen on arvostettava taseessa enintään todennäköiseen arvoonsa. Kun kirjanpitäjä pohtii saatavien arvostusta, on olennaista selvittää saamisen perintämahdollisuus johon puolestaan vaikuttavat mahdolliset vakuudet ja velallisen maksukyky. Jos saamiseen liittyy tavalista suurempia epävarmuustekijöitä, tulee näistä antaa tarpeellinen liitetieto silloinkin, kun saatavan arvostamiseen alle nimellisarvon ei vielä katosta olevan edellytyksiä. Arvostuksessa tulee noudattaa yleisten tilinpäätösperiaatteiden mukaisesti varovaisuutta. (Karttunen 2006) Kirjanpitolautakunta totesi lausunnossaan, että saatavan vakuudettomuus yhdistettynä velallisen todettuun maksukyvyttömyyteen johtaa yleensä siihen, että saatava on katsottava kokonaan tai osittain arvottomaksi.

Hakemuksessa kuvattu kirjausmenettely, jossa tilikauden osingot kuitattiin yhtiön lainasaamisella osakkeenomistajalta, ei kirjanpitolautakunnan näkemyksen mukaan ollut oikean ja riittävän kuvan vastainen, jos kuittausta itsessään voitiin pitää laillisena. Myös tilinpäätös antoi tältä osin oikean ja riittävän kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta. Edellytyksenä pidettiin, ettei lainasaamista ollut merkitty taseeseen todennäköistä suurempana, ja että osingonjako oli edellä kuvatulla tavalla mahdollinen kuittauskelpoisen vastasaatavan syntymiseksi.

Hakija tiedusteli myös olisiko kirjanpitäjän/tilitoimiston tullut menetellä toisin, ottaen huomioon hänen tietoisuutensa rahanostojen lainvastaisuudesta ja velallisen varattomuudesta. Kirjanpitolautakunta ei ottanut kantaa kirjanpitäjän toimintaan vaan totesi, että sen tehtävänä on antaa ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain soveltamisesta. Lautakunnan toimivaltaan ei kuulu yksittäisten henkilöiden tai organisaatioiden menettelytapojen ja niistä mahdollisesti aiheutuvien seuraamusten mukainen oikeudellinen arviointi.

Keskusrikospoliisi pyysi vielä uutta lausuntoa ja kannanottoa liittyen edellä mainittuun tapaukseen. Kirjanpitolautakunta antoi täydentävän lausunnon 1.11.2005 (KILA 2005/1762).

Kirjanpitolautakunnalta pyydettiin kannanottoa vielä muutamaan asiaan koskien tilitoimiston oma-aloitteiseen arvostus- ja jaksotusratkaisuista päättämiseen ja kirjaamiseen.

Kysyjä pyysi selvitystä, onko tilitoimistolla mahdollisuutta oma-aloitteisesti, ilman yrityksen toimielinten päätöstä:

- todeta yksinäisen saamisen arvottomuus ja poistaa saatava arvottomana kirjanpidosta. Jos tilitoimistolla olisi katsottu olevan velvollisuus tällaiseen menettelytapaan, niin lausuntoa pyydettiin siinä tapauksessa myös siitä, millä kriteerillä ko. saatavassa velallisena olevan yrityksen henkilön varattomuus määritellään.
- tehdä käyttöomaisuuden arvonalennus.
- tehdä osakkailta olevista saamisista kulukirjaus tilanteessa, jossa saatavaa lyhennetään osinkokuittauksilla siten, että saldo pienenee kuittauksen jälkeen useina peräkkäisinä vuosina tai se kuittausten johdosta jopa nollaan-tuu.

Kirjanpitolautakunta pidättäytyi ottamasta kantaa tilitoimiston toimintaan kuvatussa tapauksessa. Se kuitenkin totesi, että tilitoimiston oikeus tehdä oma-aloitteisesti päämiehensä kirjanpitoa ja tilinpäätöstä koskevia arvostus- yms. ratkaisuja ei ole kirjanpidollinen vaan sopimusoikeudellinen kysymys.

4.3 Lausunto henkilöosakkaan käteisnostoista osakeyhtiöstä, KILA 2005/1770

Syyttäjänvirasto pyysi kirjanpitolautakunnalta lausuntoa eräistä henkilöasiakkaan käteisnostoja osakeyhtiöstä koskevaan kysymykseen. Lausuntopyyntö oli syntynyt korkeimman oikeuden ratkaisusta 2005:119, jossa KHO oli todennut, ettei osakeyhtiön henkilöosakkaan kassaan kirjattuja tositteettomia nostoja ja osakaslainaksi kirjattuja eriä voida tulkita palkaksi, jollei niitä ole palkkakuluksi kirjattu.

Syyttäjänvirasto pyysi lausuntoa mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä velvollisuuksia tai rajoituksia laki ja hyvä kirjanpitoasettavat toimiksi saaneelle kirjanpitäjälle, kun selvittämättömiä käteisnostoja koskevat kirjaukset viedään kirjanpitoon päiväkohtaisesti/tilinpäätös vaiheessa.
 - kirjauksen asiallisen oikeellisuuden suhteen
 - kirjaustavan valinnan suhteen
 - ”konsultoinnin” suhteen?
- Mikä on lain ja hyvän kirjanpitotavan mukainen kirjaus- ja menettelytapa yhtiön varojen noston osalta, kun osakas käyttää varat henkilökohtaisiin menoihinsa ja
 - osakas ei halua ottaa yhtiöstä palkkaa
 - OYL 12: 7 §:n mukaiseen osakaslainaan ei ole edellytyksiä
 - osakaslainalla ei toisiasiassa ole takaisinmaksutarkoitusta ja kykyä
- Voiko yhtiön väitetystä hankintakulusta laatia muistiotositetta, jos tosite ei jälkikäteen laadittuna todentaisi riittävällä tavalla liiketapahtumaa?

Kirjanpitolautakunta ei edelleenkään lausunut kirjanpitäjän velvollisuuksista tai tehtävistä. Se viittasi osakeyhtiölain 8:6.1§:ään, jonka mukaan toimitusjohtajan tehtävänä on juoksevan hallinnon hoitaminen hallituksen ohjeiden ja määräysten mukaan. Toimitusjohtajan tulee huolehtia kirjanpidon lainmukaisuudesta ja varainhoidon luotettavasta järjestämisestä (OYL 8:6.2 §). Yhtiön sisäisessä organisaatiossa yleensä myös joku muu henkilö toimitusjohtajan lisäksi on velvollinen huolehtimaan kirjanpitoon kuuluvista tehtävistä. Lautakunta katsoi, että toimitusjohtajan juoksevan hallinnon hoitamiseen kuuluu kirjanpidon valvominen, vaikka kirjanpito olisi uskottu kirjanpitotoimiston tai muun yhtiön ulkopuolisen tahon hoidettavaksi.

Lautakunta viittasi jo aiemmin vuonna 2005 antamiinsa lausuntoihin osakassaamisen arvostamisesta. ”Arvostuksessa tulee ottaa myös huomioon yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin kuuluva varovaisuus. Saatavan vakuudettomuus yhdistettynä velallisen todettuun maksukyvyttömyyteen taas puolestaan yleensä johtaa siihen, että saatava on katsottava kokonaan tai osittain arvottomaksi.” Lautakunta totesi vielä, että kirjaus perustetaan tositteseen, olipa se kirjanpitovelvollisen itsensä laatima tai ulkopuoli-

selta saatu. Tämän vuoksi myös kirjanpitovelvollisen laatima muistiotosite tulee olla olemassa kirjausta tehtäessä ja sen tulee todentaa asianomainen liiketapahtuma.

4.4 Kirjanpitäjän vastuu Kilan ratkaisujen perusteella

Kirjanpitolautakunta on selostanut lausunnoissaan osakeyhtiölaissa määriteltyä hallituksen ja toimitusjohtajan vastuuta juoksevan kirjanpidon ja tilinpäätöksen toteuttamisen ja laadinnan osalta. Se ei voi asiasta varsinaisesti lausua.

Lain säännösten ja sen kommentaarien perusteella asiaa arvioitaessa osakeyhtiön kyseessä ollessa tilinpäätöksen laatimisesta ja tällöin tehtävistä arvostus- ja jaksotusratkaisuista vastaa osakeyhtiön hallitus ja toimitusjohtaja. Toimitusjohtajan tulee esittää hallitukselle ehdotus tilinpäätökseksi, jonka lopullisesta sisällöstä päättää hallitus. Jouko Karttusen mukaan vastuuta tilinpäätöksen laatimiseen liittyvien kysymysten ratkaisusta ei voida toimeksiantosopimuksella muuksi muuttaa. Vastuuta ei voida siirtää kirjanpitäjälle. Hän viittaa kirjanpitolain 3:7 §:ään, jonka mukaan tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen allekirjoittavat hallitus ja vastuunalaiset yhtiömiehet ja toimitusjohtaja tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö. (Karttunen 2006)

Jouko Karttunen toteaa myös, että tilinpäätösten ja viranomaisten informaatiovaatimukset lisääntyvät jatkuvasti. Edellä esitettyjen lausuntopyyntöjen kysymysten sisällön vuoksi herää väistämättä kysymys, miten tavanomaista pääkirjanpito – ja tilinpäätöstoimeksiantoa tai työtehtävää toteuttava kirjanpitäjä voi jatkossa mitenkään välttyä joutumasta lausunnoissa kuvattujen viranomaispäilyjen kohteeksi? (Karttunen 2006)

Karttunen toteaa, että kirjanpitolautakunnan vastausten perusteella voidaan tehdä seuraavanlaisia johtopäätöksiä:

- Kirjanpidon ja tilinpäätöksen toteuttajan eli kirjanpitäjän tulee perehtyä riittävästi kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomusta koskeviin säännöksiin ja määräyksiin.
- Liiketapahtumat tulee kirjata tosiasiallisen luonteensa mukaisesti. Tositteiden sisällön on vastattava tosiasioita.

- Juoksevaa kirjanpito hoitavan kirjanpitäjän on paneuduttava tositteiden sisältöön riittävän syvällisesti. Jos kirjanpitomateriaalissa ilmenee epäuskottavuuksia, on asioita harkittava yleisen elämäkokemuksen perusteella. Tarvittaessa epäselvään asiaan on hankittava lisäselvityksiä.
- Kirjanpitäjän on oltava tarkka ja huolellinen ja dokumentoida työnsä. (Karttunen 2006)

5 KIRJANPITORIKOS JA VAHINGONKORVAUSVASTUU KORKEIMMAN OIKEUDEN PÄÄTÖSTEN VALOSSA

5.1 Yleistä

Uudet talousrikosten tunnusmerkistöt on kirjoitettu yleensä entistä yleisluonteisemmin. Tuomioistuimille on jätetty harkinnanvaraa määrittää raja hylättävien ja hyväksyttävien talouselämän käyttäytymismallien kesken. Talousrikossäännösten soveltaminen on niiden kirjoitustavasta riippumatta vahvasti sidoksissa lainsäädäntöön ja liiketoimintaympäristölle luonteenomaiseen käsitteistöön. (Lahti- Koponen 2004, 7)

Oikeudellisessa käytännössä ja varsinkin korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä konkretisoidaan talousrikossäännösten ja niitä koskevien yleisten oppien soveltamista. Päätökset tulevat kuitenkin viiveellä ja niiden sisältämiä oikeusohjeita voidaan soveltaa vasta kun on saatu useampia samoja tulkintoja eli säännösten tulkinnat täsmentyvät. (Lahti- Koponen 2007, 17)

Olen koonnut tähän muutaman Korkeimman oikeuden päätöksen jossa tilitoimisto ja kirjanpitäjä ovat olleet osallisina.

5.2 Kirjanpitorikos KKO:2010:91

A, joka yksin omisti yhtiön osakekannan ja oli sen hallituksen ainoa jäsen, oli ulosotossa todettu varattomaksi. Yhtiö oli antanut lainoja A:lle sekä eräille

*hänen lähipiirilleen, joilla ei ollut velkojen maksuun käytettävissä olevia varoja. A:n lainoja oli lyhennetty A:n yhtiöstä saamalla osingoilla. Lainat oli yhtiön kirjanpidossa kirjattu tilinpäätöksiin yhtiön saataviksi A:lta ja lähipiiryhtiöltä sen määräisinä kuin lainoja oli nostettu. Kysymys oli kirjanpitorikoksen ja sen törkeän tekemuodon tunnusmerkistön täyttymisestä sekä lievemmän lain periaatteen soveltamisesta. **Kysymys oli myös A:n ja yhtiön kirjanpidon hoitaneen tilitoimiston toimitusjohtajan osallisuudesta rikokseen.**(Ään.)*

Korkein oikeus päätyi siihen, että A ja B olivat yhdessä, A kirjanpidosta vastaavana T Oy:n edustajana ja B yhtiön kirjanpidon toimeksiannolla tehtäväkseen saaneena, tahallaan yhtiön tilinpäätöksissä antaneet vääriä tietoja merkitsemällä taseeseen lainasaatavaksi nimellisarvoonsa saatavat A:lta, V Oy:ltä ja S Oy:ltä, vaikka kumpikin tiesi, ettei saatavilla ollut arvoa. He olivat myös antaneet tilinpäätösten liitetiedoissa harhaanjohtavia tietoja jättämällä mainitsematta A:n lainojen osakeyhtiölain vastaisuuden. Menettelyllään he olivat olennaisesti vaikeuttaneet oikean ja riittävän kuvan saamista T Oy:n toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Heidän todettiin syyllistyneen kirjanpitorikokseen.

Kirjanpitäjän ja tilitoimiston edustajan osalta keskeinen merkitys annettiin toimeksiannon laajuudelle. Korkein oikeus korosti myös tilitoimiston tietoisuutta asiakkaan taloudellisesta tilanteesta, ja toisaalta korostettiin ammattilaisen antamien ohjeiden merkitystä. Jos tilitoimiston toimeksianto on ns. laajan tyyppinen ja sisältää muitakin taloushallintoon liittyviä tehtäviä kuin pelkästään kirjanpidon laatimisen, tulee kirjanpitäjän ja tilitoimiston tietoon laajasti tietoa asiakkaan taloudellisesta tilanteesta. Korkeimman oikeuden johtopäätösten mukaan tämä on huomioitava myös kirjanpitoa laadittaessa. Eli kirjanpitäjän vastuu lisääntyy sitä enemmän, mitä enemmän hänellä on tietoa asiakkaan taloudellisesta tilanteesta. Korkein oikeus korostaa tilitoimiston vastuuhenkilön vastuuta kirjanpidon asiantuntijana.

5.3 Asiakirjan laatimistoimeksianto KKO:2001:128

A oli sopinut puolisonsa kanssa, että A luovuttaa puolisolleen yhtiöosuutensa heidän puoliksi omistamassaan kommandiittiyhtiössä. A oli antanut luovutuk-

seen liittyvien asiakirjojen laatimista koskevan toimeksiannon tilitoimistolle, joka oli ollut kommandiittiyhtiöön pitkäaikaisessa muun muassa kirjanpito- palveluja ja verosuunnittelua käsittävässä sopimussuhteessa. Vaikka toimeksianto ei ollut käsittänyt luovutuksesta aiheutuvien veroseuraamusten selvittämistä, tilitoimistolla katsottiin Korkeimman oikeuden tuomiossa lausutuilla perusteilla olleen velvollisuus varoittaa A:ta luovutuksesta aiheutuvista veroseuraamuksista. (Ään)

A on, sovittuaan puolisonsa kanssa siitä, että hän luovuttaa yhtiöosuutensa kommandiittiyhtiössä puolisolleen antanut puhelimitse Tilitoimisto T Oy:lle luovutukseen liittyvän toimeksiannon. Sen on ottanut vastaan tilitoimiston vastaavana henkilönä toiminut KLT- kirjanpitäjä ja HTM- tilintarkastaja X.

Toimeksiannon sisältönä oli ollut laatia asiakirja, jolla A ”irrotetaan” kommandiittiyhtiöstä. A ei ole itse tiennyt, mitä asiakirjoja tähän tarvittiin, vaan ne on määritelty toimeksiannon perusteella. X:n vastaanottaessa T Oy:n edustajan toimeksiannon puhetta ei ollut siitä, olisiko yhtiöosuuden luovuttaminen verotuksellisesti tarkoituksenmukaista. Toimeksiannon sisältöä arvioitaessa ratkaisevaa on se, mitä A ja X ovat sopineet.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa kerrotaan, että tilitoimistopalvelujen ja verokonsultoinnin ammattilaisella tarjolla on asiantuntijana asiakkaisiinsa nähden toimeksiannon puitteissa laaja tiedonantovelvollisuus sellaisista seikoista, jotka voivat vaikuttaa haitallisesti asiakkaan etuihin. Toimeksiannon piiriin kuulumattomien neuvojen antaminen ei lähtökohtaisesti kuulu tämän velvollisuuden piiriin. Tiedonantovelvollisuus voi kuitenkin ulottua sellaisiin toimeksiannon ulkopuolelle jääviin merkityksellisiin seikkoihin, jotka asiantuntija toimeksiantoa täyttäessään havaitsee, jos hän ei voi olettaa asiakkaan niistä tietävän. Jos oikeustoimesta esimerkiksi aiheutuu asiakkaalle veroseuraamuksia, on tästä mainittava asiakkaalle.

Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan T Oy:n olisi tullut varoittaa A:ta luovutuksesta aiheutuvista veroseuraamuksista siitä huolimatta, ettei toimeksiantoon kuulunut verokonsultointia. Tilitoimisto T Oy on laiminlyönyt velvolli-

suutensa varoittaa veroseuraamuksista. Tilitoimisto tuomittiin suorittamaan A:lle vahingonkorvausta.

5.4 Tilitoimiston vahingonkorvausvelvollisuus KKO 1992:166

Tilitoimisto oli toimeksiannosta hoitanut kommandiittiyhtiön kirjanpidon. Tilitoimiston palveluksessa ollut kirjanpitäjä oli tehnyt toimeksiannon edellyttämät työt virheellisesti, mistä oli aiheutunut kommandiittiyhtiölle vahinkoa. Ään.

Kyseisessä korkeimman oikeuden ratkaisussa tilitoimisto tuomittiin maksamaan yrittäjälle korvauksia. Kantajina oli kommandiittiyhtiö ja yrittäjä. Vastajina olivat sekä kirjanpitotoimisto, että sanotun toimiston henkilö, joka oli toiminut vastaavana kirjanpitäjänä. Tilitoimiston tehtävänä oli ollut sen ja kommandiittiyhtiön välisen sopimuksen nojalla huolehtia kommandiittiyhtiön kirjanpidosta ja veroilmoitusten laadinnasta.

Vuosien 1980–1984 kirjanpito oli ollut virheellistä ainakin siten, että samoja laskuja oli kirjattu kuluiksi kahteen tai useampaan kertaan. Tilitapahtumia oli kirjattu väärälle tilille ja kirjanpitoon oli kirjattu toisen yrityksen menoja sekä vähennyskelvottomia menoja. Näiden virheellisyyksien vuoksi yhtiölle määrättiin jälkiveroja ja maksuja korotuksineen sekä viivästyskorkoineen.

Tilitoimisto veloitettiin yhdessä kirjanpitäjän kanssa suorittamaan kommandiittiyhtiölle vahingonkorvausta yhtiölle tulleista veroseuraamuksista. Korvaus voitiin periä kirjanpitäjältä ainoastaan jos sitä ei saatu tilitoimistolta perityksi.

Toimeksiantajan kirjanpitäjään kohdistama vahingonkorvausvaatimus hylättiin, koska hän ei ollut työnantajan sopimuspuolta kohtaan vastuussa sopimuksen täyttämisestä, eikä niin ollen myöskään sopimuksen rikkomisen seuraamuksista. Kirjanpitäjä ei ollut korvausvastuussa kommandiittiyhtiölle myöskään vahingonkorvauslain nojalla, koska hänen virheensä oli tapahtunut vain tilitoimiston sopimusveloitteen täyttämässä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää tilitoimiston ja kirjanpitäjän oikeudellista vastuuta. Erityisesti selvitin mitä on hyvä tilitoimistotapa, tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot ja tilitoimiston vastuuvakuutuksen merkitys. Lisäksi määrittelin hyvää kirjanpitotapaa sekä eri kirjanpitorikoksia, kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöä ja tekijäpiiriä. Teorian tueksi etsin Korkeimman oikeuden ratkaisuja joissa kirjanpitäjä tai tilitoimisto oli ollut osallisena. Hyvästä kirjanpitotavasta kerrotaan kirjanpitolaissa ja hyvän tilitoimistotavan määritelmät on laatinut taloushallintoliitto. Kirjanpitorikos säännökset löytyvät rikoslaista. Korkein oikeus on myös antanut muutamia ennakkopäätöksiä joissa linjataan kirjanpitäjän ja tilitoimiston vastuuta kirjanpitorikoksissa.

Tilitoimiston ja asiakkaan yhteistyön käynnistyessä on molemminpuolinen luottamus yleensä suuri. Tilitoimistossa on kuitenkin syytä muista tehdä asiakkaan kanssa kirjallinen toimeksiantosopimus ja käyttää tilitoimistoalan yleisiä sopimusehtoja. Jos tilitoimisto ei ole ottanut yleisiä sopimusehtoja toimeksiantosopimukseen, vahingonkorvausvelvollisuus on laaja. Tilitoimiston vastuuvakuutusta tehtäessä on hyvä kiinnittää huomiota toiminnan määrittelyyn eli mihin toimintaan vastuuvakuutus otetaan. Vakuutusta tehtäessä on varmistuttava siitä, että vakuutus koskee yhtiön tosiasiallista liiketoimintaa.

Tilitoimistossa työskentelevä kirjanpitäjä ei voi joutua yksin vastuuseen asiakasyritykselle tekemästään virheestä. Työntekijän ja työnantajan korvausvelvollisuus on yhteisvastuullista. Kuten KKO 1992:166 ratkaisussa todettiin, korvaukset tuomittiin tilitoimistolle. Vahingonkorvauslain 6 luvun 2 §:ssä on erityissäännös työntekijän ja työnantajan korvausvastuun yhteensovittamisesta, silloin kun työntekijä on aiheuttanut vahingon tuottamuksellaan. Säännöksellä maksuvelvollisuus kanavoidaan työnantajalle. Työntekijä vastaa ainoastaan vahingonkorvauksen siitä osasta, jota ei saada perityksi työnantajalta. Työntekijän vastuu onkin toissijaista. Paitsi jos työntekijä aiheuttaa vahingon työssään tahallisesti, hän vastaa koko vahingosta.

Vaikka kirjanpitovelvollinen on vastuussa kirjanpidosta, saattavat kirjanpitäjät ja taloushallinnon ammattilaiset joutua epäilyn tai jopa syytteen kohteeksi taloushallinto-

alan toimenpiteistä, joko tekijänä tai sitten muuna rikososallisena. Se, miten pitkälle vastuu voi ulottua, riippuu omien toimenpiteiden ja valtuuksien laajuudesta. Tilitoimistossa työskentelevät kirjanpitäjät toimivat usein työssään hyvinkin itsenäisesti. On kuitenkin syytä muistaa, että kirjanpitäjän on pystyttävä todistamaan, ettei hän ole antanut neuvoja tai suositellut virheellisiä kirjauksia asiakkaalleen. Kirjanpitäjän on myös pystyttävä osoittamaan, että asiakas on tehnyt ratkaisut laittomista kirjauksista tai muuten virheellisistä kirjauksista itse. Keskustelut asiakkaan kanssa siitä mitä asiakkaalle on suositeltu ja millä perusteella on päädytty tilinpäätöksen osoittamaan ratkaisuun, on kirjattava huolellisesti ylös. Palavereista täytyy laatia mahdollisimman tarkka muistio ja sähköpostit ongelmakysymyksistä asiakkaan kanssa on tulostettava talteen. Näillä dokumenteilla kirjanpitäjä pystyy osoittamaan, että hän ei ole myötävaikuttanut vääränlaisen kirjanpidon laatimiseen.

Lopuksi voin todeta, että kirjanpitäjän paras henkivakuutus on se, että epäselvät asiat kirjataan mahdollisimman tarkasti paperille. Kirjallisessa dokumentissa on mainittava siitä, miten on itse toiminut, miksi niin on tehty ja mikä on ollut toiminnan tarkoitus ja tavoite. Välttyäkseen rikossyyteiltä kirjanpitäjän on noudatettava suurta varovaisuutta työssään. Tilitoimiston on muistettava käyttää toimeksiantosopimuksissaan tilitoimistoalan yleisiä sopimusehtoja ja toimistolla on oltava asianmukainen vastuuvakuutus. Myös tilitoimiston on muistettava dokumentoida muun muassa aineiston vastaanottaminen ja luovuttaminen sekä asiakkaalle annetut huomautukset ja muistutukset.

LÄHTEET

Ahvenniemi J. 2008. *KLT tilitoimistoalan asiantuntijatutkintona. Tilisanomat 4/2008*

Fredsiksson, Havukainen, Ilkka ym .2006. *Uudistunut kirjanpitolaki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.*

Heinonen, Koskinen ym. *Rikosoikeus.1999. Oikeuden perusteokset. Helsinki: Werner Söderström lakitieto Oy.*

Husa- Mutanen- Pohjolainen.2008. *Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum*

Lahti Raimo – Koponen Pekka.2007. *Talousrikokset. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.*

Lappi-Seppälä- Hakamies ym.2009 *Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. Juva: WSOYpro.*

Mononen, Marko. *Onko sopimusoikeudessa yhtenäistä vastuuperustetta? LM 7-8/2004*

Mäkelä, Kaisa. 2001.*Talouselämän rikokset, rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.*

Nieminen, Kimmo. *Työpaikan lait ja työsuhdeopas 2010. 2009.*

Norros, Olli. *Vahingonkorvaus asiantuntijapalveluissa. Lakimies 4/2008*

Rissanen T. 2004. *Yrityksen verosuunnittelu ja kuumat veroneuvot. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Pohjantähti.*

Routamo- Stålberg- Karhu.2006. *Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki: Talentum.*

Saarnilehto, Ari. 2007.*Vahingonkorvauslaki. Käytännön kommentaari. Helsinki: Edita Publishing Oy.*

Teperi, Väinö. *Oikeudelliset riskit tilitoimistojen työssä, Tilisanomat 3/2007*

Vento, Harri. 2005. *Kirjanpitäjien riskit. Kirjanpitorikos tunnusmerkistöjen valossa. Tilisanomat 4/2005*

Vento, Harri 2009. *Asiantuntijavastuu korostuu ja riskit lisääntyvät. Tilisanomat 1/2009*

Sähköiset lähteet:

Hoppu, Olli. 2003. *Vastuuvakuutus tilitoimistossa. Tilisanomat 10.12.2003, viitattu 20.2.2011, <http://www.tilisanomat.fi/lehti/printview.php?catid=14&artid=185>*

Hällström, Minna. *Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa, viitattu 20.3.2011, <http://www.oikeus.fi/uploads/qdndj9m1.pdf>*

If vakuutusyhtiö verkkosivut:

<http://www.if.fi/web/fi/henkiloasiakkaat/pages/default.aspx>, viitattu 16.1.2011

Karttunen, Jouko. Kirjanpitäjän vastuu tilinpäätöksen oikeellisuudesta, Tilisanomat 15.8.2006, viitattu 20.2.2011

<http://www.tilisanomat.fi/lehti/article.php?catid=14&artid=134>

Lehtonen, Asko. 2006. Kirjanpitorikokset, viitattu 20.3.2011

<http://www.uwasa.fi/midcom-serveattachmentguid-a6bd89516b587f3af7de842278a6d213/Lehtonen2.pdf>

Lith, Pekka. Epävirallinen talous eri toimialoilla. Muistio harmaan talouden painopistealueista, ilmenemismuodoista ja laajuudesta asuntojen vuokrauksessa ja kaupan toimialalla, Tilitoimistojen tilastonäkemykset harmaasta taloudesta. Verkkajulkaisu 26.5.2010, viitattu 20.3.2011, www.eduskunta.fi

Taloushallintoliiton verkkosivut: Hyvä tilitoimistotapa. www.taloushallintoliitto.fi, viitattu 22.1.2011

Taloushallintoliiton verkkosivut: Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot.

www.taloushallintoliitto.fi/tilitoimistot/sopimus_kirjallisena/alan_yleiset_sopimusehdot/ viitattu 30.1.2011

WSOYpro.fi, Juridiikkaonline, työoikeus

Yli-Fossi, Hanna-Leena. Kirjanpitorikokset Edilex. Viitattu 20.3.2011

<http://www.edilex.fi/lakikirjasto>.

Lainsäädäntö:

Kirjanpitolaki 31.12.1997/1336

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624

Rikoslaki 19.12.1889/39

Työsopimuslaki 26.1.2001/55

Vahingonkorvauslaki 31.5.1997/412

Hallituksen esitys 66/1988

Hallituksen esitys 95/1993

Hallituksen esitys 44/2002

KILA:n lausunnot 2005/1749, 2005/1762 ja 2005/1770